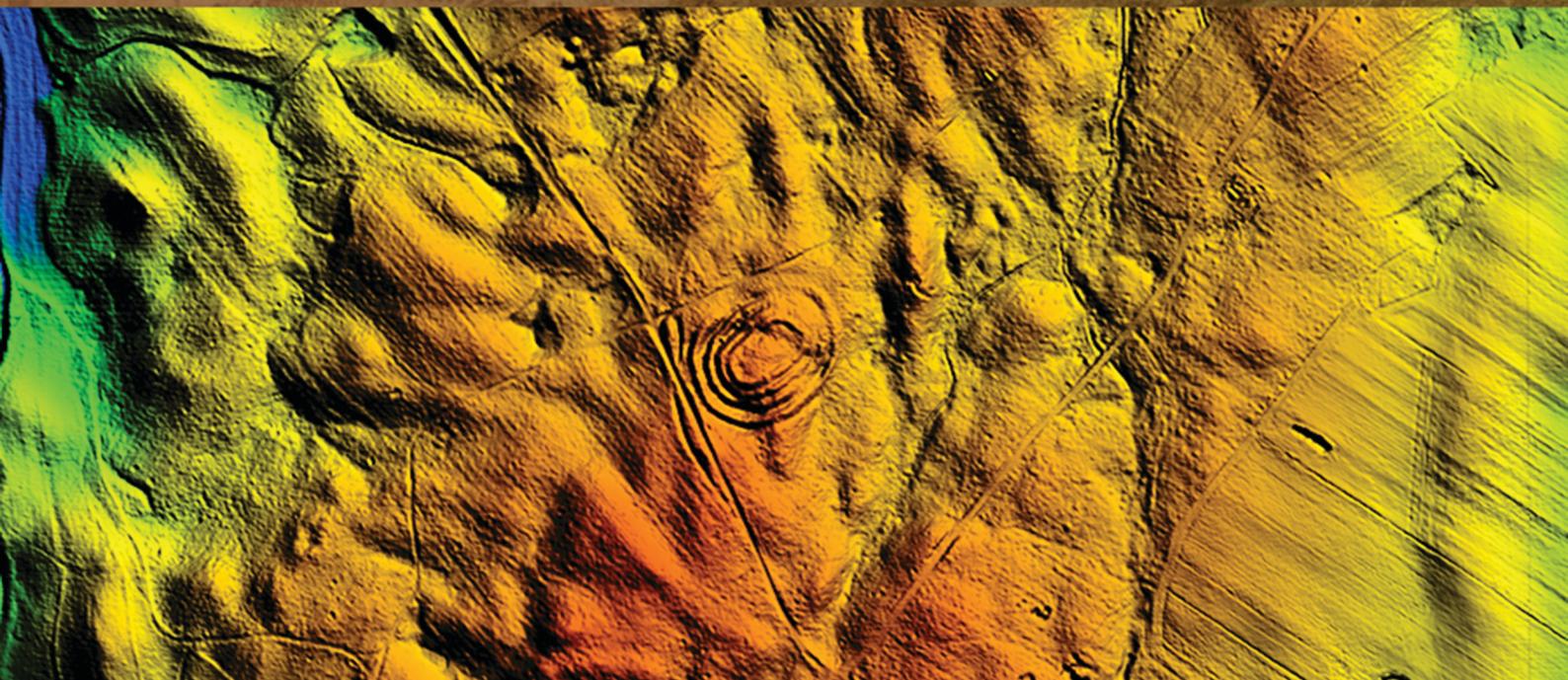
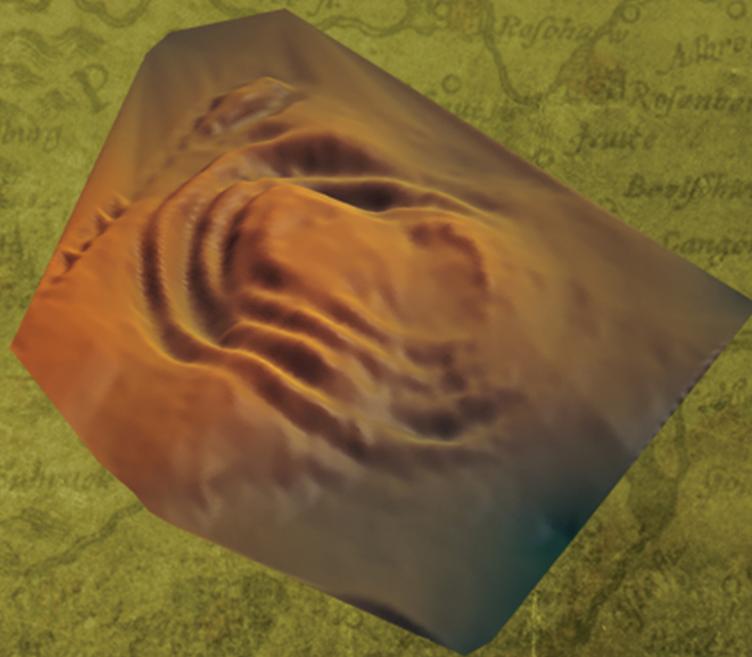

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

pod redakcją
Zbigniewa Kobylińskiego

Tom 2

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Fundacja Res Publica Multiethnica

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

pod redakcją Zbigniewa Kobylińskiego

Tom 2

Autorzy

Anna Gręzak, Urszula Kobylińska, Maria Lityńska-Zając, Magdalena Moskal-del Hoyo,
Jerzy Nitychoruk, Joanna Piątkowska-Małeka, Kamil Rabiega, Magdalena Rutyna,
Daniel Skoczylas, Rafał Solecki, Łukasz Maurycy Stanaszek, Tomasz Stępnik, Dariusz Wach,
Joanna Wawrzeniuk, Fabian Welc, Jacek Wysocki i Magdalena Żurek

Warszawa 2017

Publikacja wydana z funduszy projektu badawczego
Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki
Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 1. Pomezania, Pogezania i Warmia

NARODOWY PROGRAM ROZWOJU HUMANISTYKI

Publikacja recenzowana do druku przez dr. Wojciecha Brzezińskiego
i prof. dr. hab. Przemysława Urbańczyka

Redakcja: Zbigniew Kobyliński

Projekt książki i skład: Bartłomiej Gruszka

Korekty: Urszula Kobylińska i Zbigniew Kobyliński

Projekt okładki: Weronika Kobylińska-Bunsch

Copyright © 2017 by Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie and Fundacja Res Publica Multiethnica

ISBN 978-83-946496-3-0

ISBN 978-83-948352-0-0

Wydawnictwo:

Fundacja Res Publica Multiethnica

Ul. Cypryjska 44

02-761 Warszawa

<http://res-publica-multiethnica.pl>

SPIS TREŚCI

GMINA MIŁAKOWO

Pawełki, st. 5	5
Raciszewo, st. 9	27

GMINA MORĄG

Strużyna, st. 21	63
Strużyna, st. 24	91
Tątławki, st. 2	109

GMINA ZALEWO

Duba, st. 1	139
Janiki Wielkie, st. 2	149
Mozgowo, st. 1	175
Urowo, st. 1	205
Wieprz, st. 1 - wyspa Bukowiec	219
Wieprz, st. 20	241

GMINA OSTRÓDA

Durąg, st. 1	261
Grabin, st. 1	297
Lipowiec, st. 1	335
Lipowiec, st. 2 (Lichtajny)	363
Morliny, st. 1	381
Zajaczki, st. 1	395

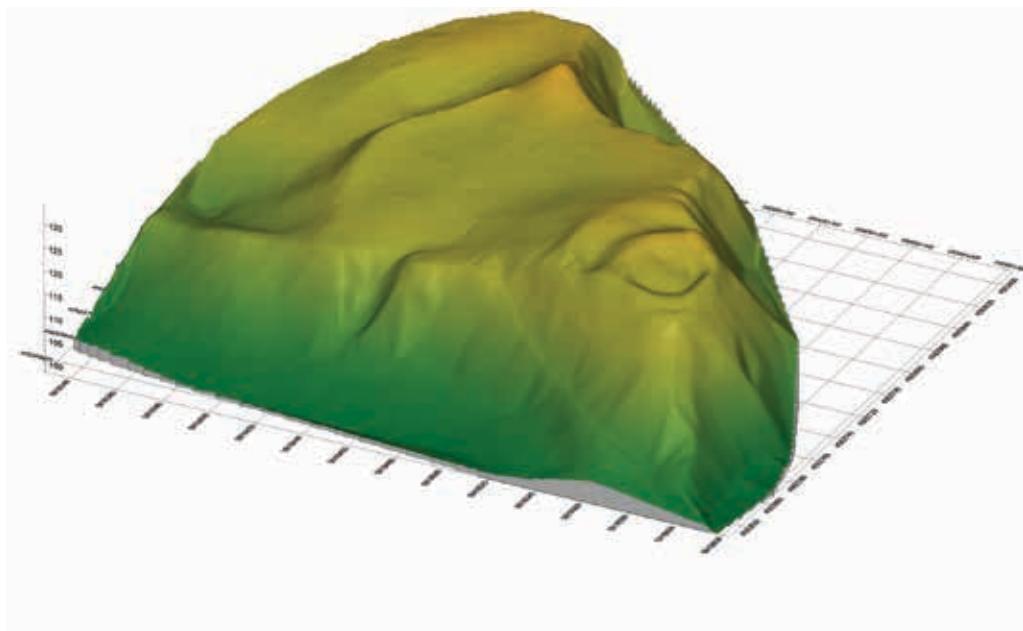
GMINA ŁUKTA

Plichta, st. 1	469
-----------------------	------------

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY	477
-----------------------------------	------------

Strużyna, st. 21

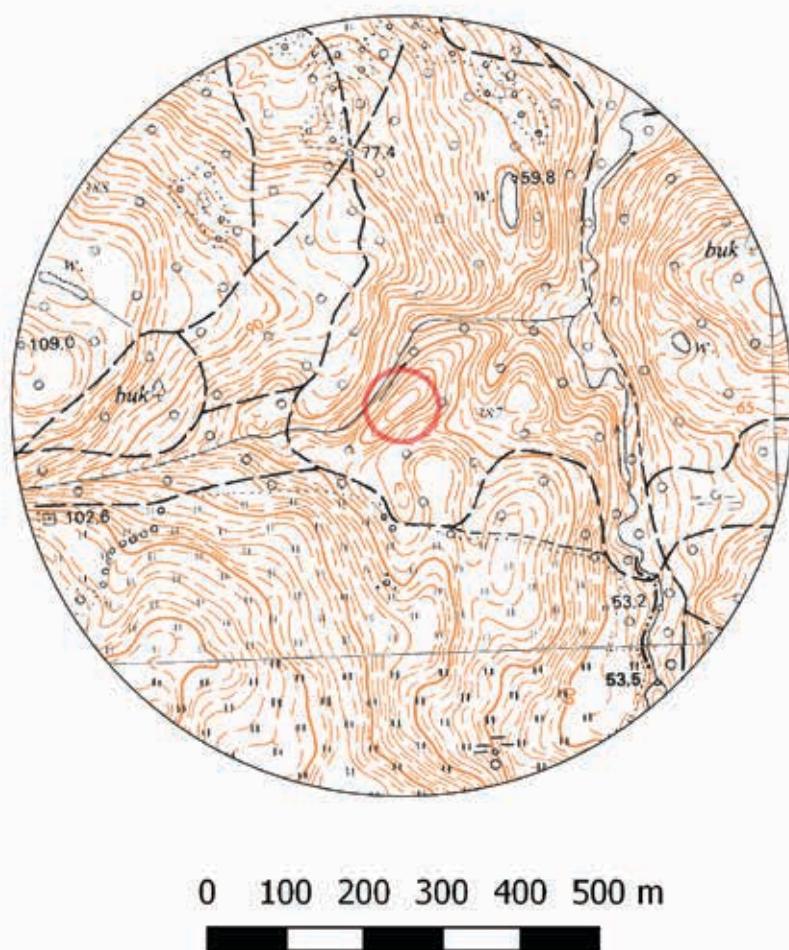
Gmina Morąg
Powiat ostródzki
AZP 19-56/54
Współrzędne geograficzne:
N 54° 0' 11"
E 19° 58' 16"

Strużyna, st. 21

Ryc. 1. Grodzisko w Strużynie, st. 21 na mapie w skali 1:25 000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 2. Grodzisko w Strużynie, st. 21 na mapie w skali 1:10 000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA I JEGO FORMA

MAGDALENA RUTYNA

Grodzisko w Strużynie, st. 21 usytuowane zostało na wysokim cyplu, posiadającym naturalne walory obronne (od wschodu dostępu broniło częściowo osuszone Jezioro Długie, a od północy dolina Srebrnej Strugi) (ryc. 1–2). Od północno-wschodniej strony dostęp do cypla odcina niewielki wał zewnętrzny o długości około 15. Ovalny majdan, o wymiarach około 15 x 20 m, otacza wał o wysokości od 1 m do 2,5 m. Od zachodniej i południowo-zachodniej strony znajduje się sucha fosa oraz wał zewnętrzny (o wysokości do 2 m). Około 100 m na południowy zachód i południe od grodziska teren podgrodzia odcina kamiennoziemny wał, w którego północnym skraju znajduje się kopiec (ryc. 3–4).

ŚRODOWISKO FIZYCZNO-GEOGRAFICZNE

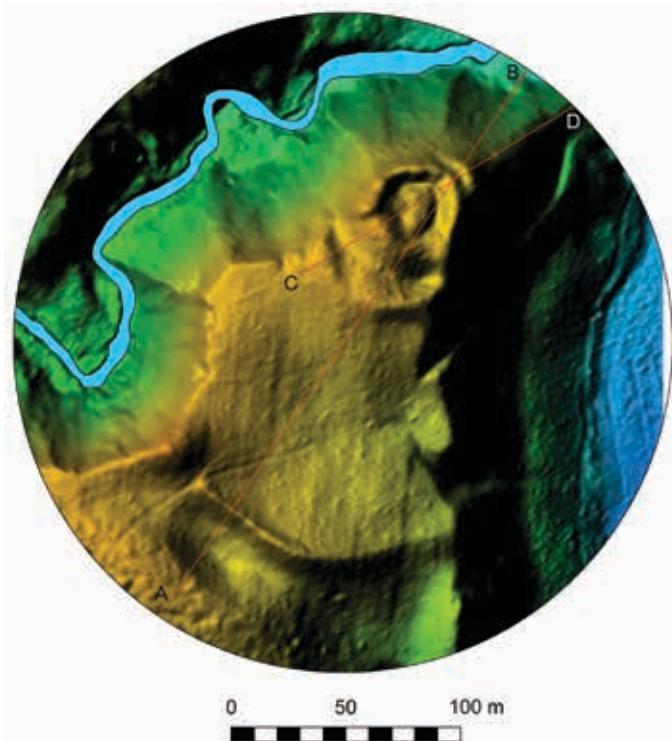
JERZY NITYCHORUK I FABIAN WELC

Grodzisko znajduje się na wysuniętym cyplu wysoczyzny, ograniczony od E rozległym obniżeniem, prawdopodobnie pochodzenia limnicznego, które wykorzystuje rzeka Miłakówka. Od NNW cypel graniczy z głębokim rozcięciem erozyjnym, które powstało w wyniku przepływu rzeki Miłakówka. Na S i W od obiektu rozciąga się wysoczyzna.

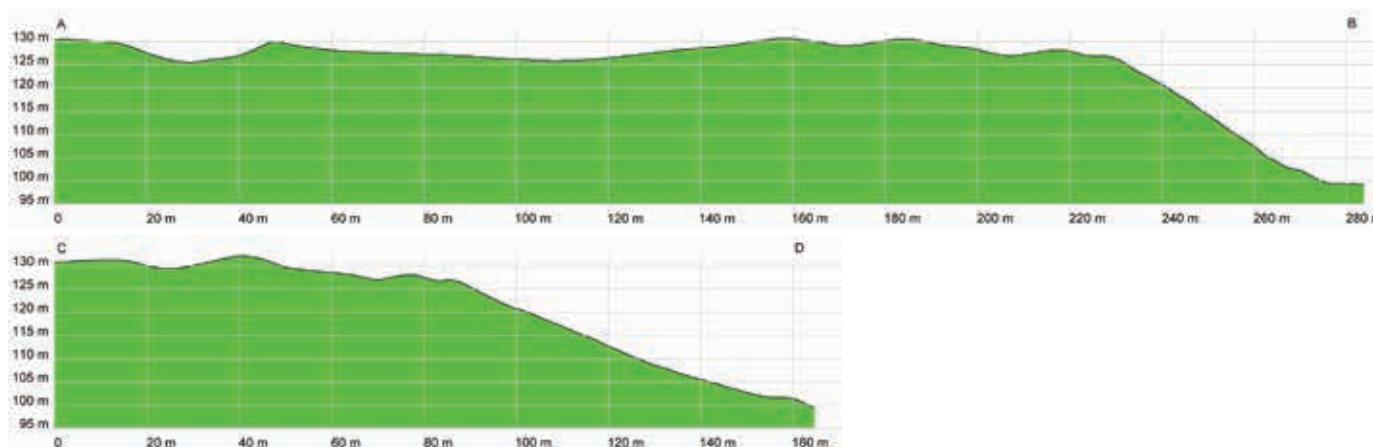
Deniwelacje terenu wokół obiektu są znaczne. Obniżenie pojeziornie położone jest na wysokości 95–97 m n.p.m., a najwyższy punkt na wałach obiektu, to 132,4 m n.p.m., co daje około 37 m różnicy wysokości na małym obszarze. W obrębie obiektu wysokości zmieniają się od 132,4 do 126,5 m n.p.m., co skutkuje 6 m deniwelacjami. Powierzchnia majdanu wznosi się na około 127–128 m n.p.m., oddzielającą od S

pierwszy wał na 132 m n.p.m. Drugi wał ma mniejsze wysokości względne, bo dochodzące do około 1,5 m. Mały fragment zewnętrznego wału położony od SE chroni dostęp do grodziska w miejscu gdzie pagórkowi towarzyszy mały grzbietecik, ułatwiający podejście pod obiekt.

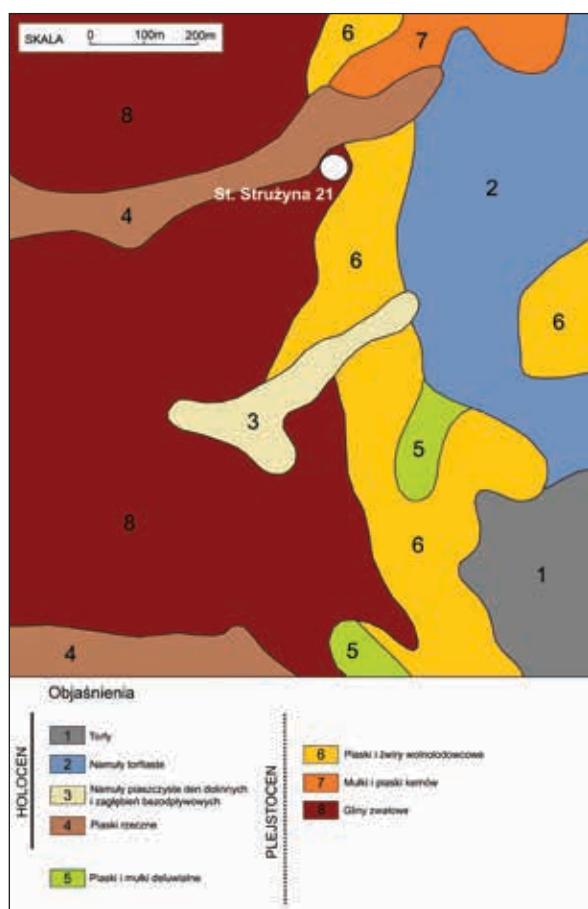
Powierzchnia wysoczyzny wokół obiektu jest urozmaicona i ciekawie ukształtowana. Na S od obiektu widoczny jest długi grzbiet, który ma przebieg NW–SE i dalej WSW–ENE, co dobrze nawiązuje do dwóch

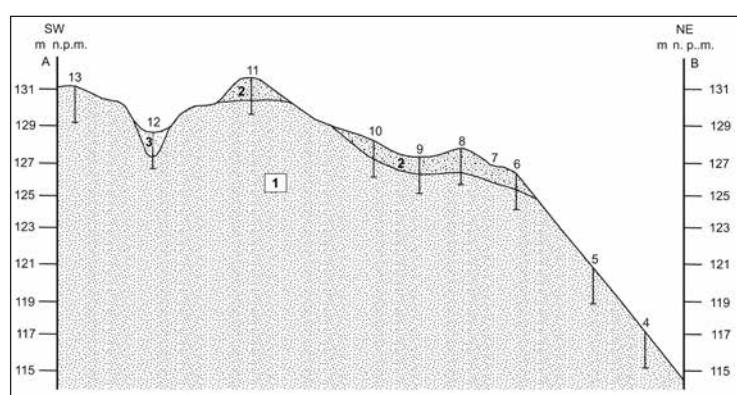
Ryc. 3. Grodzisko w Strużynie, st. 21 na zobrazowaniu ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 4. Przekroje grodziska w Strużynie, st. 21 uzyskane z danych ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 5. Mapa geologiczna obejmująca obszar wokół grodziska w Strużynie, st. 21 (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

Ryc. 7. Przekrój geologiczny grodziska w Strużynie, st. 21: 1 - piasek oraz piasek z mułkiem, 2 - piasek różnoiarnisty z węglami drzewnymi, 3 - piasek pusty z węglami drzewnymi i organicznej (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

sztucznych wałów towarzyszących bezpośrednio obiekowi. To powtórzenie kształtu mogłoby sugerować czynnik ludzki w powstaniu tej formy, tym bardziej, że grzbiet jest wzmacniony głazikami, a od W zakończony wzniesieniem mogącym uchodzić za wzgórze strażnicze. Grzbietowi towarzyszy występujące na S obniżenie, które może uchodzić za „fosę”. Jednak powyższa interpretacja nie musi być prawdziwa.

Analizując morfologię okolic obiektu Strużyna widzimy, że sytuacja, która doprowadziła do jej powstania pochodzi z okresu wytapiania lądolodu Wisły stadiału górnego. Dowodem tego są głębokie rozcięcia erozyjne, które radykalnie tną wzgórza wysoczyznowe, niezgodnie z obecnym naturalnym spływem wód. Taka sytuacja mogła powstać tylko przy obecności brył martwego lodu, które wymuszały możliwości przepływu, co powodowało rozcinanie wysoczyzny w miejscach wówczas predystynowanych do naturalnego spływu.

Opisana powyżej tendencja przyczyniła się do powstania wzniesień i obniżeń, które z punktu widzenia współczesnych procesów mogą uchodzić za nienaturalne, czyli wywołane działaniami człowieka, ale takimi nie są. Opisywany grzbiet z ovalnym pagórkiem jak i towarzyszące im obniżenie ma bardzo dużą zgodność morfologiczną z sąsiadującymi formami terenu, czyli wynika z przyczyn naturalnych. Szerokość fosy jest nazbyt duża, żeby mogła być wykonana przez człowieka. Przy kopaniu takiej formy powstała by taka ilość osadu, która nie odpowiada rozmiarom sąsiadującego z obniżeniem „wału”.

Na zobrazowaniach ALS widoczne są formy rzeźby, które odpowiadają starym przepływom, również wymuszonym – pod lodowym. Takie formy występują na przedłużeniu obniżenia na E.

Na Szczegółowej mapie geomorfologicznej Polski w skali 1:50 000 arkusz Dobry¹ wysoczyznę polodowcową, na której zlokalizowany jest opisywany obiekt,

Ryc. 6. Plan warstwicowy grodziska w Strużynie, st. 21 (wyk. J. Błaszczyk z zaznaczonymi miejscami wiercen geologicznych (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

¹ Petelski i Gondek 2004.

budują gliny zwałowe oraz „przyklejone” do zboczy doliny Miłakówki listwy piasków i żwirów wodnolodowcowych. Szczegółowa sytuacja geologiczna różni się nieco od tej, którą prezentuje mapa (ryc. 5).

Na terenie grodziska wykonano 20 sondowań geologicznych z czego do sporządzenia przekroju wykorzystano wiercenia od S – 4 do S – 13 (ryc. 6–7). Przekrój A–B ma przebieg SW–NE. Na podstawie wykonanych wierceń udokumentowano system obronny obiektu, który składa się z dwóch wałów i fosy w części NE i dwóch wałów i fosy w części SW. W części NE obiektu wał zewnętrzny ma 0,7 m wysokości, a wał wewnętrzny około 2,0 m. Rozdziela ją fosa jest wypełniona osadami do 1,1 m. Cechą charakterystyczną osadów budujących wały i wypełniających fosę jest bardzo duża zawartość węgli drzewnych pochodzących z pożaru konstrukcji drewnianej towarzyszącej wałom. Fragmenty takiej konstrukcji udało się stwierdzić we wkopie archeologicznym przecinającym wał wewnętrzny.

System obronny od strony SW jest złożony z wału wewnętrznego 1,5 m wysokości, fosy o 1,3 m wypełnieniu i wału zewnętrznego 1,1 m wysokości. Brak jest w tym miejscu spalenizny, występują za to węgle drzewne.

Oba wały usypane są z piasku drobnoziarnistego miejscami z pyłem, podobne też jest wypełnisko fos.

Majdan obiektu jest miejscami wybrukowany, co dokumentuje wykop archeologiczny, gdzie bruk występuje na głębokości 0,3–0,6 m. Pod brukiem warstwa kulturowa sięga do 0,9 m, a pod warstwą kulturową powszechnie występuje piasek średnioziarnisty, miejscami z mułkiem lub pojedynczym żwirem.

Na zewnątrz obiektu wykonano wiercenia od S – 14 do S – 20, które wykazały brak śladów aktywności ludzkiej i jego wpływu na kształt form rzeźby. Wał pokryty warstwą kamieni jest formą szczelinową, która towarzyszyła akumulacji kemowej.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

MAGDALENA RUTYNA

Przebieg badań terenowych

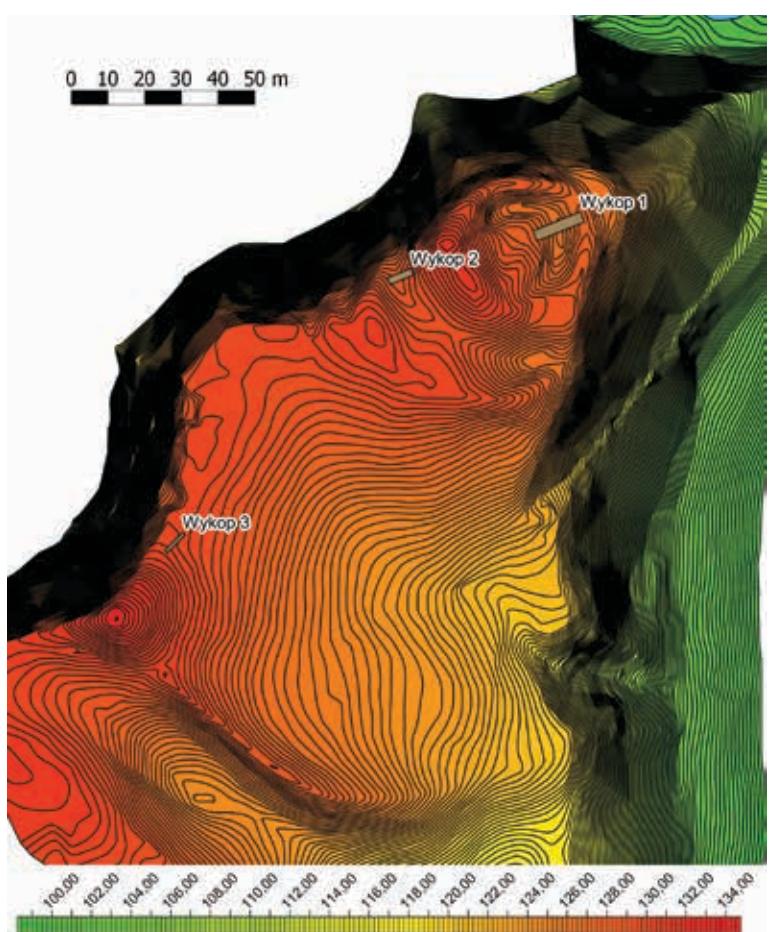
Wieś Strużyna po raz pierwszy odnotowana została w źródłach pisanych w 1352 r.² Do II wojny światowej założenie obronne w Strużynie, st. 21 nosiło nazwę *Johannisberg*. Grodzisko odkryto ponownie w lipcu 1990 roku i w tymże roku przeprowadzono na jego terenie badania sondażowe³. Założono wówczas cztery wykopy (po linii W–E): wykop 1 – w centralnej części majdanu, gdzie pod humusem uchwycono fragmenty konstrukcji składającej się z dwóch warstw kamieni oraz fragment zeglonej belki (prawdopodobnie relikt spalonej konstrukcji drewnianej); wykop 2 – w zachodniej partii majdanu; wykop 3 – we wschodniej partii majdanu; wykop 4 – położony na SWW od wykopu

2, w miejscu, gdzie spodziewano się suchej fosy (uzyskany profil nie potwierdził przypuszczeń badaczy). Podczas prac odkryto nieliczne fragmenty ceramiki datowanej na XI–XII w.

Ze względu na brak publikacji wyników badań, kolejne badania podjęto w ramach realizacji programu *Katalog grodzisk Warmii i Mazur* w 2014 r. W trakcie prac wykopaliskowych otworzono trzy wykopy (oznaczone cyframi 1–3) o łącznej powierzchni 66 m² (ryc. 8). Wykop 1 (14 m długości i 3 m szerokości na pierwszych 11 m, na pozostałych – 4 m szerokości) założono w wschodniej części grodziska. W obrębie tego wykopu przebadano wewnętrzną część i szczyt wału wewnętrznego grodziska, zagłębienie przywałowe i część majdanu. Zamiarem badawczym było rozpoznanie nawarstwień i śladów ewentualnych konstrukcji wału wraz z częścią wewnętrznego obszaru do wału przylegającego.

Wykop 2 (7 m długości i 2 m szerokości) założono 44 m na zachód od wykopu 1. Celem badawczym było stwierdzenie bądź wykluczenie istnienia suchej fosy.

Wykop 3 (7 m długości i 1 m szerokości) założono na zachód od wykopu 2, na tzw. podgrodziu.

Ryc. 8. Plan warstwicowy grodziska w Strużynie, st. 21 z zaznaczonymi wykopami badawczymi z roku 2015 (na podstawie pomiarów J. Błaszczyka, oprac. R. Solecki)

² Hoffmann i Mackiewicz 2004: 21.

³ Archiwum Muzeum w Olsztynie. Teczka: Strużyna.

Stratygrafia stanowiska

W trakcie badań archeologicznych przeprowadzonych w 2014 roku wydzielono łącznie 195 jednostek stratygraficznych, które podzielono na sześć głównych faz związanych z użytkowaniem tego obiektu (tab. 1 i ryc. 9).

Warstwy naturalne

Zidentyfikowano następujące warstwy naturalne: 49 (W1), 209 (W2) oraz 85 (W3). W wykopie 1 (wał, zagłębienie przyawaowe, majdan) i 2 (fosa) warstwy kulturowe zalegały na drobnoziarnistym piasku z dużą ilością drobnych wytrąceń żelazistych. W wykopie 3 spoczywały na drobnoziarnistym piasku.

Faza I – wcześnie epoka żelaza

Faza I związana jest z budową i użytkowaniem grodu we wcześniej epoce żelaza. Nawarstwienia i obiekty z tej fazy zidentyfikowano na majdanie grodziska (W1), w zagłębieniu przyawałowym (W1) i w fosie (W2).

Podfaza IA

Na majdanie grodziska (W1) powstał wówczas starszy poziom użytkowy. Na stropie sypkiego, jednorodnego piasku 12 znajdowało się duże skupisko luźno rozrzuconych kamieni 19 (około 260 kamieni o średnicy do 30 cm) (ryc. 10).

Z okresem tym należy wiązać budowę i funkcjonowanie zagłębienia przyawałowego 13 oraz dużej jamy 63 (W1) (ryc. 11). Na dnie zagłębienia powstał poziom użytkowy reprezentowany przez sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi 52. Obiekt 63, o wymiarach około 2,5 m x 1,7 m i głębokości do 0,7 m, w planie miał kształt nieregularny (zbliżony nieco do podłużnego owalu). W wypełnisku zarejestrowano sypki, jednorodny piasek 62. Na nieregularnym dnie spoczywało około 90 kamieni o średnicy do 20 cm (numer jednostki stratygraficznej 82). W odległości około 0,4 m na wschód od jamy odkryto ślad po dole posłupowym 84 z ziemistym wypełniskiem 83. W planie obiekt ten był okrągły, w przekroju V-kształtny, jego średnica wynosiła około 35 cm, a głębokość do 20 cm.

W fazie tej powstała również fosa zewnętrzna 215 (W2). Jej szerokość (u góry) wynosi około 7 m, a najwyższy punkt znajduje się na poziomie 126,6 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi profilu N wynosi około 5,8 m. Fosa miała U-kształtny przekrój. W zachodniej części wykopu, na stropie sypkiego, niejednorodnego piasku z węgielkami drzewnymi 197, odkryto pozostałości prawdopodobnie drewnianej kładki (?) 200. Na dnie fosy, w jej centralnej części, w warstwie zglinionego piasku z drobnymi węgielkami 199 spoczywała, otoczona kilkoma kamieniami 204, czaszka bydła

202 (ryc. 17). Z horyzontem tym należy również wiązać warstwy użytkowe reprezentowane przez sypki, jednorodny piasek 198 oraz sypki, jednorodny piasek 191 (ryc. 12).

Podfaza IB

Drugi poziom użytkowy na majdanie grodziska (W1) wyznacza skupisko kamieni 2. W sypkim, jednorodnym piasku 4 zalegało około 260 luźno rozrzuconych kamieni o średnicy do 30 cm.

Faza II – opuszczenie grodziska z wcześniej epoki żelaza

Faza II to okres pomiędzy wcześnieą epoką żelaza a wcześnie średniowieczem. Horyzont ten reprezentują warstwy powstałe w wyniku erozji wału zaobserwowane w wypełnisku fosy (W2). W kolejności stratygraficznej są to kolejno: sypki, jednorodny piasek 195, sypki, jednorodny piasek 193, sypki, jednorodny piasek 192 oraz sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi 105 (ryc. 12).

Faza III – wcześnie średniowiecze

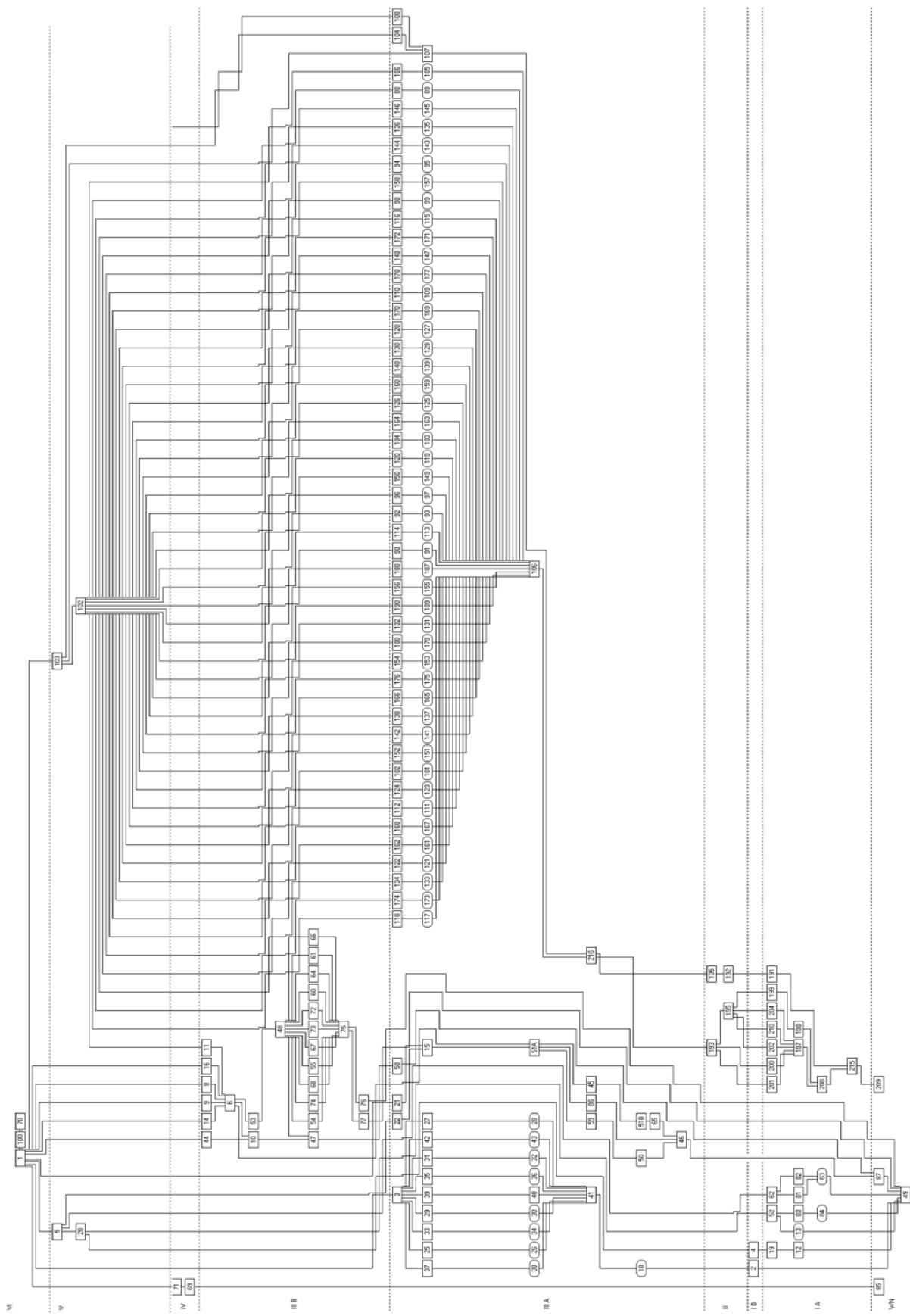
Podfaza IIIA

Podfaza IIIA związana jest z budową grodu wcześnie średniowiecznego. Usypano wówczas wał (W1) i umocniono stok fosy zewnętrznej (W2) (ryc. 11 i 13).

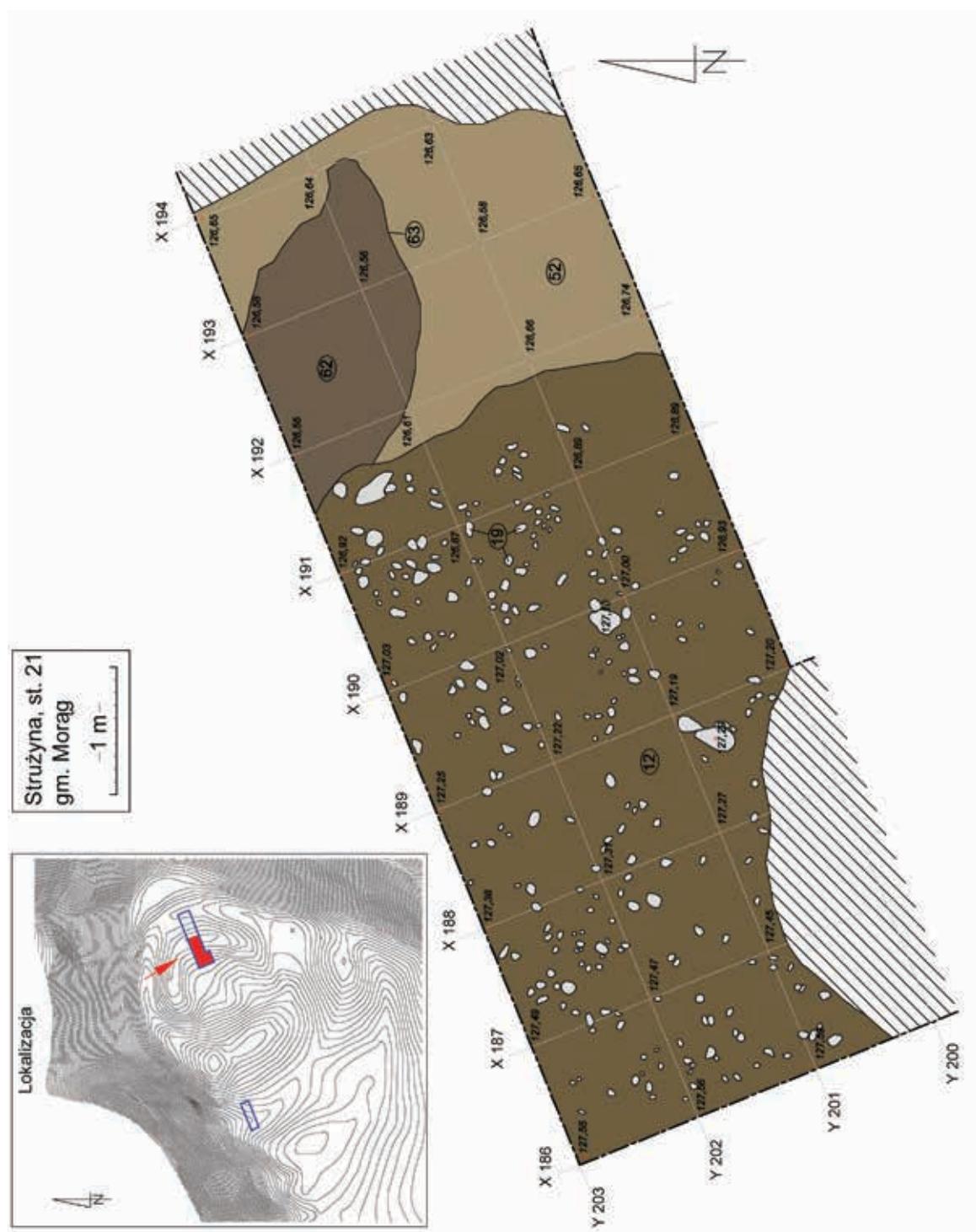
Zachowana wysokość wału (W1) dochodzi do 1 m. Najwyższy jego punkt osiąga poziom 127,60 m n.p.m. Nasyp wału tworzyły następujące warstwy: sypki, jednorodny piasek 15, twardy gliniasty piasek z węgielkami drzewnymi 45, twardy, jednorodny piasek 51A, twardy, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi 51B, twardy, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi 86, twarda, jednorodna glina 59 oraz sypki, jednorodny piasek 46. Na stropie warstwy 59 odkryto skupisko luźnych kamieni 22 (około 50 kamieni, o średnicy do 30 cm), tworzących pas o szerokości około 40 cm i przebiegu północ-południe.

Zapewne w tym okresie powstał i funkcjonował odkryty na majdanie (W1) grodziska, w południowo-zachodnim narożniku wykopu, obiekt 18 (o wymiarach około 2 x 3 m i głębokości do 0,7 m). W planie miał kształt zbliżony do połowy owalu, a dno nie-mał płaskie. Zidentyfikowano w nim w kolejności stratygraficznej następujące wypełniska: zgliniony piasek 41 na powierzchni całego obiektu, będący prawdopodobnie poziomem użytkowym; przepiązony piasek 39, w północno-zachodniej części obiektu, który można interpretować jako relikt paleniska 40; sypki, niejednorodny piasek 3 (ryc. 11).

Ponadto przy krawędzi obiektu zaobserwowano ślady po dołach posłupowych (tab. 2).

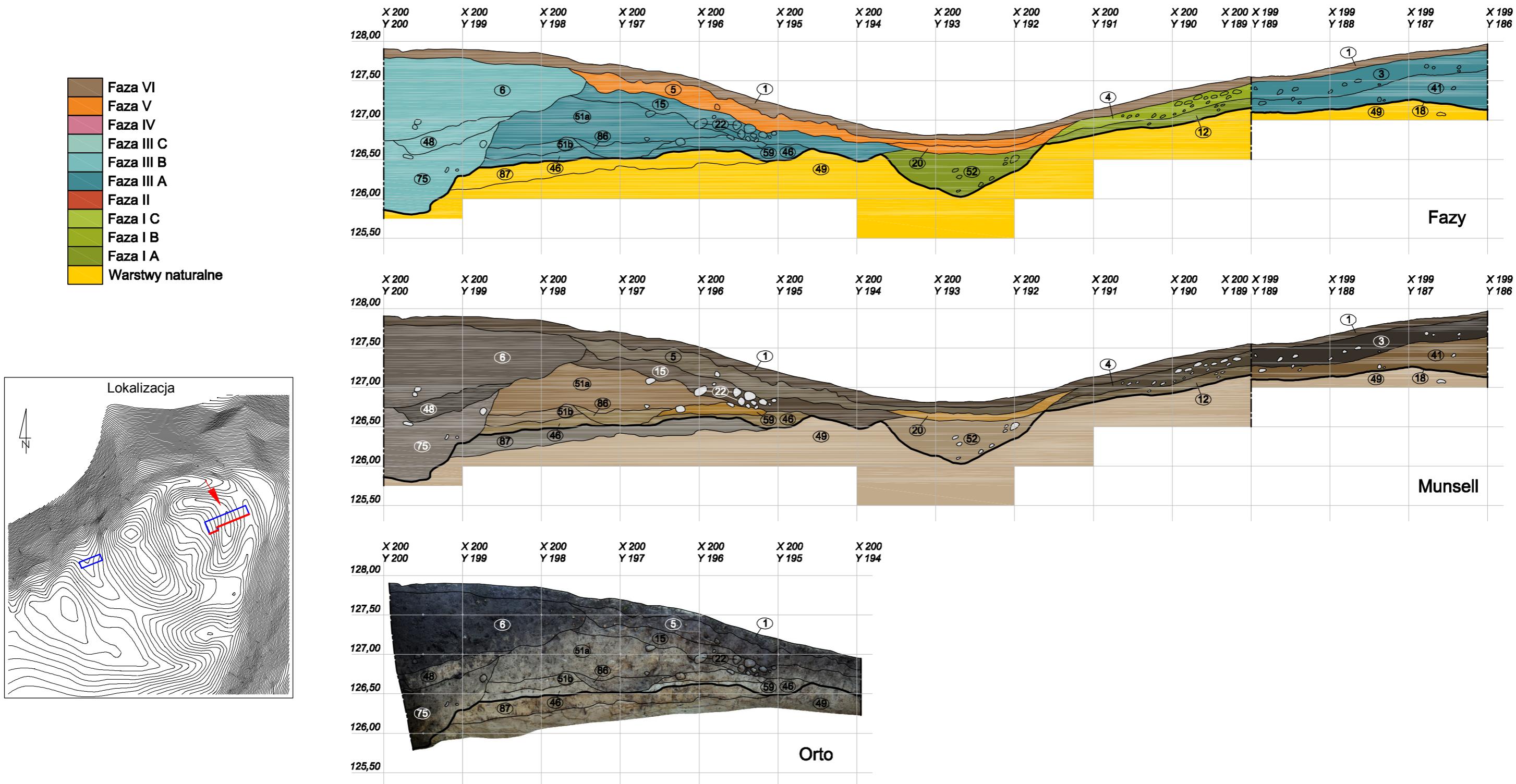

Ryc. 9. Strużyna, st. 21. Diagram relacji stratygraficznych (oprac. M. Rutyna)

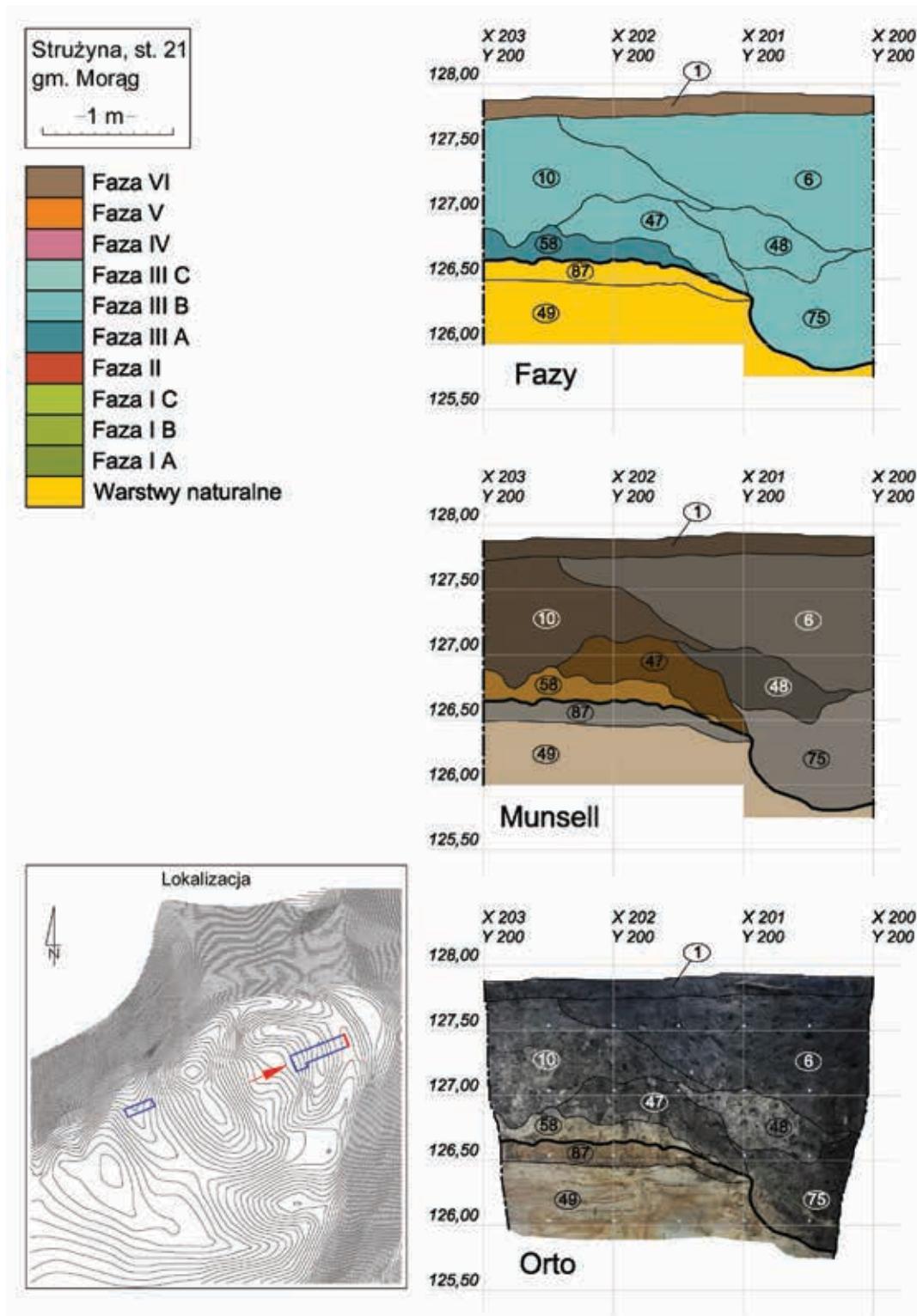

Ryc. 10. Strużyna, st. 21. Plan stropu skupiska kamieni 19 oraz jamy 63 (oprac. M. Rutyna i R. Solecki)

Strużyna, st. 21
gm. Morąg
-1 m-

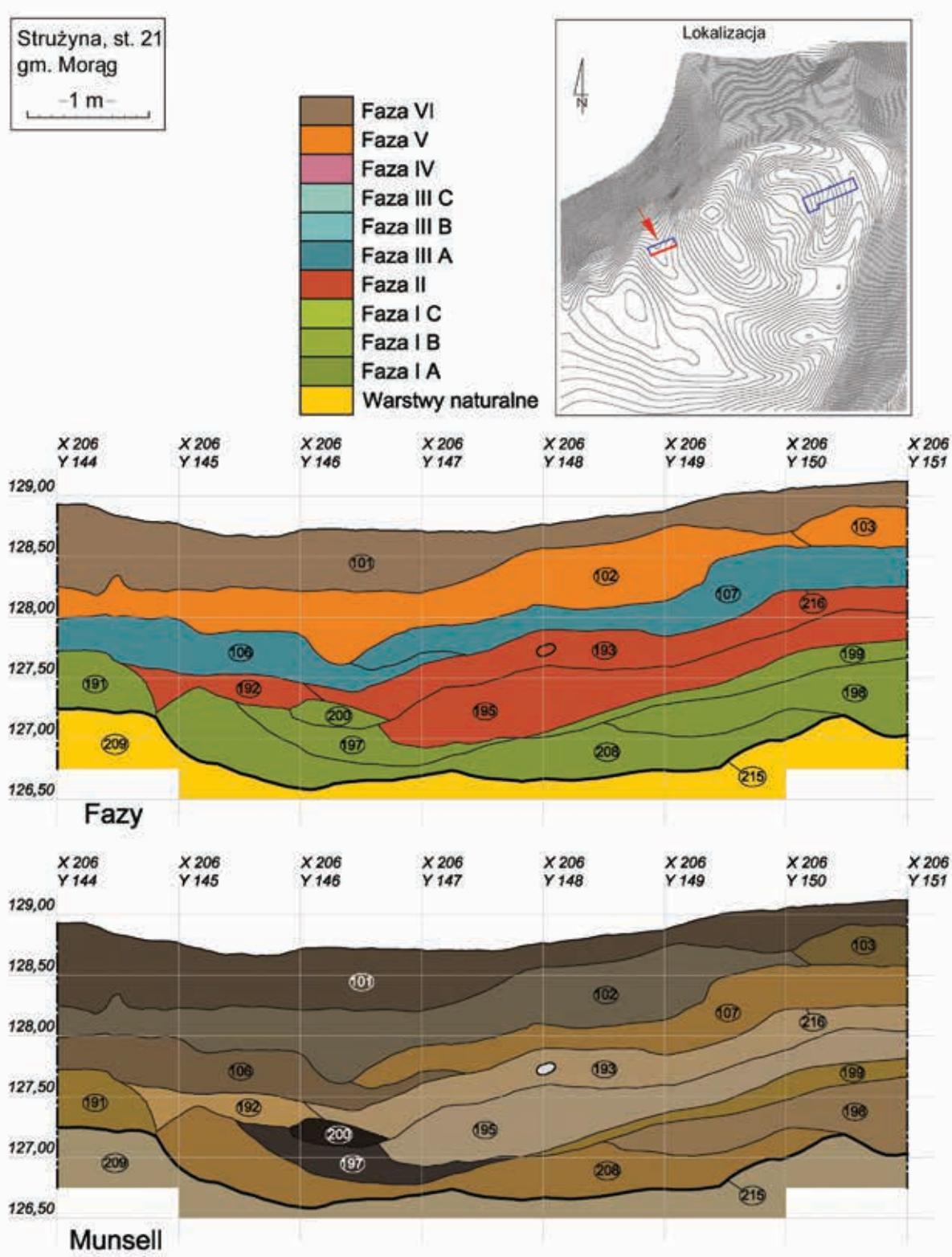

Ryc. 11. Strużyna, st. 21. Przekrój przez nawarstwienia wału i majdanu w Wykopie 1 (oprac. M. Rutyna i R. Solecki)

Ryc. 12. Strużyna, st. 21. Przekrój przez nawarstwienia wału w wykopie 1 (oprac. M. Rutyna i R. Solecki)

Strużyna, st. 21

Ryc. 13. Strużyna, st. 21. Przekrój przez nawarstwienia fosy w wykopie 2 (oprac. M. Rutyna i R. Solecki)

Tabela 1. Katalog warstw z opisem poszczególnych jednostek stratygraficznych grodziska w Strużynie, st. 21 (oprac. M. Rutyna)

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
1=70=100	-	1	Całe stanowisko		Sypki, ziemisty piasek; miąższość do 15 cm; humus	10YR 3/2	-	2, 3, 4, 5, 6
2=7	-	1	Majdan	X=200–203; Y=186–191,50	Skupisko około 260 kamieni (o śr. do 30 cm) na majdanie grodziska; poziom użytkowy	-	1	3, 4
3	18	1	Majdan	X=199–201; Y=186–189	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 30 cm; wypełnisko obiektu 18	10YR 2/1	1	41
4	-	1	Majdan	X=200–203; Y=186–191,50	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 20 cm; warstwa użytkowa	2,5Y 3/2	1	12
5	-	1	Stok wału	X=200–203; Y=193–198	Sypki, drobnoziarnisty, jednorodny piasek; miąższość do 15 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	2,5Y 4/2	1	15=23=24
6	-	1	Wał	X=200–203; Y=198–200	Sypki, niejednorodny piasek z drobnymi węgielkami drzewnymi; miąższość do 100 cm; warstwa powstała w wyniku zniszczenia prawdopodobnie drewnianego budynku	10YR 4/1	1, 5	48, 51A
8	-	1	Wał	X=200–200,80; Y=199,50–199,70	Fragmenty dwóch spalonych belek (o wym. 20 x 70 cm i 6 x 12 cm) w SE narożniku wykopu; prawdopodobnie są pozostałościami jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczytce wału	-	1	6
9	-	1	Wał	X=200–201; Y=199–200	Drobne fragmenty spalonych belek w SE narożniku wykopu (o wym. 10 x 25 cm, 10 x 16 cm, 6 x 10 cm, 10 x 10 cm); prawdopodobnie są pozostałościami jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczytce wału	-	1	6
10	-	1	Wał	X=201,3–203; Y=186–187,8	Sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 85 cm; warstwa powstała w wyniku zniszczenia prawdopodobnie drewnianego budynku	10YR 3/2; 10YR 5/4; 2,5Y 7/3	1, 6	47, 58
11		1	Wał	X=198,50–200; Y=200–201	Drobne fragmenty spalonych belek w SE narożniku wykopu (o wym. 12 x 30 cm, 10 x 16 cm, 4 x 8 cm, 10 x 20 cm, 12 x 16 cm, 10 x 14 cm); prawdopodobnie są pozostałościami jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczytce wału	-	1	6
12	-	1	Majdan	X=200–203; Y=186–191,50	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 20 cm; warstwa użytkowa na majdanie grodziska	2,5Y 4/3	4	49
13	13	1	Zagłębianie przywałowe	X=200–203; Y=191–194,9	Zagłębianie przywałowe w wykopie 1; powstało w Fazie IA	-	52	49
14	-	1	Wał	X=200–201; Y=198,9–200	Drobne fragmenty spalonych belek (o wym. 20 x 35 cm, 4 x 10 cm, 4 x 6 cm, 5 x 20 cm) w SE narożniku wykopu; prawdopodobnie są pozostałościami jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczytce wału	-	1	6
15	-	1	Stok wału	X=200–203; Y=193,30–197,8	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 40 cm; nasyp wału	10YR 3/2; 10YR 5/4; 2,5Y 7/3	5	51a, 59
16	-	1	Wał	X=200,25–200,40; Y=198,80–199,80	Spalona belka, o wym. 16 x 85 cm, w SE narożniku wykopu; leżąca równolegle do dłuższej krawędzi wykopu; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczytce wału	-	1	6
18	18	1	Majdan	X=199–201; Y=186–189	Obiekt na majdanie grodziska (o wym. ok. 2 x 3 m i gł. do 0,7 m); w planie miał kształt zbliżony do połowy ovalu, a dno niemal płaskie	-	41	49
19	-	1	Majdan	X=200–203; Y=186–191,50	Duże skupisko luźno rozrzuconych kamieni (ok. 260 kamieni o śr. do 30 cm)	-	4	12
20		1	Zagłębianie przywałowe	X=200–203; Y=192–194,95	Sypki, jednorodny piasek; Miąższość do 15 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	10YR 6/8	5	52
21	-	1	Stok wału	X=200–203; Y=194,8–197,9	10 luźno rozrzuconych kamieni (o śr. do 10 cm) na stoku wału	-	5	15
22	-	1	Stok wału	X=200–203; Y=195,20–195,60	Skupisko luźnych kamieni (ok. 50 kamieni, o śr. do 30 cm), tworzących pas o szerokości ok. 40 cm i przebiegu północ-południe	-	5	15
25	26	1	Majdan	X=200,2–200,28; Y=188,12–188,20	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 26	10YR 4/3	3	26

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
26	26	1	Majdan	X=200,2–200,28; Y=188,12–188,20	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	-	25	41
27	28	1	Majdan	X=200,5–200,58; Y=188,12–188,20	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 28	10YR 4/3	3	28
28	28	1	Majdan	X=200,5–200,58; Y=188,12–188,20	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	10YR 5/4	27	41
29	30	1	Majdan	X=200,2–200,28; Y=187,46–187,54	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 30	10YR 5/4	3	30
30	30	1	Majdan	X=200,2–200,28; Y=187,46–187,54	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	-	29	41
31	32	1	Majdan	X=200,56–200,64; Y=187,58–187,66	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 32	10YR 5/4	3	32
32	32	1	Majdan	X=200,56–200,64; Y=187,58–187,66	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	-	31	41
33	34	1	Majdan	X=200,92–201; Y=187,12–187,20	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 34	10YR 6/2	3	34
34	34	1	Majdan	X=200,92–201; Y=187,12–187,20	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	-	33	41
35	36	1	Majdan	X=200,76–200,84; Y=187,04–187,12	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 36	10YR 3/1	3	36
36	36	1	Majdan	X=200,76–200,84; Y=187,04–187,12	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	10YR 6/2	35	41
37	38	1	Majdan	X=200,70–200,78; Y=186,50–186,58	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 38	10YR 3/1	3	38
38	38	1	Majdan	X=200,70–200,78; Y=186,50–186,58	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	10YR 3/1	37	41
39	40	1	Majdan	X=199–199,5; Y=186–186,25	Przeprażony piasek z węgielkami drzewnymi; wypełnisko obiektu 40	10YR 3/4; 10YR 2/1	3	40
40	40	1	Majdan	X=199–199,5; Y=186–186,25	Obiekt o wym. 20 x 30 cm i gł. ok. 20 cm, prawdopodobnie relikt paleniska; w planie kształt nieregularny, dno lekko U-kształtne	10YR 3/4; 10YR 2/1	39	41
41	18	1	Majdan	X=199–201,50; Y=186–189	Zgliniony piasek; wypełnisko obiektu 18	10YR 4/4	3, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 43	18
42	43	1	Majdan	X=200,20–200,28; Y=186,05–198,13	Ziemisty piasek; wypełnisko dołu posłupowego 43	10YR 6/2	3	43
43	43	1	Majdan	X=200,20–200,28; Y=186,05–198,13	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 8 cm i gł. do 10 cm	10YR 6/2	42	41
44		1	Wał	X=201,40–201,60; Y=198,50–198,80	Fragment spalonej belki, o wym. 12 x 32 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	1	10
45	-	1	Wał	X=196–203; Y=201,4–202,50	Sypki, niejednorodny gliniasty piasek; miąższość do 10 cm; nasyp wału	2,5Y 3/3; 2,5Y 5/3	51a	46, 51b
46	-	1	Wał	X=200–203; Y=193–196,4	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 30 cm	2,5Y 5/4	86, 45, 51b	87
47		1	Wał	X=200,4–202,4; Y=199,2–200	Sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 25 cm; warstwa powstała w wyniku zniszczenia prawdopodobnie drewnianego budynku	2,5Y 6/3; 2,5Y 6/3; 10YR 3/6	10, 48	58
48		1	Wał	X=200–201,4; Y=199,2–200	Sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 45 cm; warstwa powstała w wyniku zniszczenia prawdopodobnie drewnianego budynku	2,5Y 3/1	6	75
49	-	1	Wał, majdan	X=200–203; Y=186–200	Sypki, jednorodny piasek; calec	10YR 7/3	87, 12, 13, 41	-
50	-	1	Wał	X=199,50–199,80; Y=196–197,20	10 luźno rozrzuconych kamieni (o śr. do 10 cm)	-	59	46
51a	-	1	Wał	X=200–203; Y=195,4–198,60	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 60 cm; nasyp wału	10YR 5/4	6, 15=23=24	51b, 86, 59
51b	-	1	Wał	X=200–203; Y=197,50–198,50	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 20 cm; nasyp wału	10YR 5/3	51a, 45	46
52	13	1	Zagłębie przywałowe	X=200–203; Y=191–194,9	Sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 55 cm; poziom użytkowy	10YR 6/3	20	13

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
53		1	Wał	X=199,80–200; Y=199,62–199,88	Fragment belki, o wym. 6 x 26 cm, w SE narożniku wykopu; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	6	48
54		1	Wał	X=200,34–201,30; Y=199,16–199,24	Fragment belki, o wym. 4 x 8 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
55		1	Wał	X=199,40–199,50; Y=199,52–199,60	Fragment belki, o wym. 8 x 10 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
58		1	Wał	X=200,70–203; Y=199–200	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 30 cm; nasyp wału	10YR 5/8	10, 47	87
59		1	Wał	X=200–203; Y=194,80–196,80	Twarda, jednorodna glina; miąższość do 15 cm; nasyp wału	10YR 5/8	51a	46
60		1	Wał	X=200,15–200,21; Y= 199,44–199,60	Fragment spalonej belki, o wym. 6 x 16 cm, w SE narożniku wykopu; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
61		1	Wał	X=200,40–200,70; Y=198,75–198,95	Fragment belki, o wym. 16 x 30 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
62	63	1	Zagłębienie przywałowe	X=201,30–203; Y=191,50–194	Sypki, jednorodny piasek z drobnymi fragmentami węgielków drzewnych; miąższość do 70 cm; wypełnisko obiektu w zagłębiu przywałowym	10YR 6/4	20	63
63	63	1	Zagłębienie przywałowe	X=201,30–203; Y=191,50–194	Obiekt, o wym. ok. 1,7 x 2,5 m i gł. do 0,7 m, w planie miał kształt nierregularny (zblizony nieco do podłużnego owalu)	-	62	49
64		1	Wał	X=200,20–200,30; Y=199,10–199,26	Fragment spalonej belki, o wym. 10 x 16 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
65		1	Wał	X=201–202; Y=196,60–198,30	Sypki, niejednorodny piasek z drobnymi fragmentami węgielków; miąższość do 15 cm; nasyp wału	2,5Y 4/2	51b	46
66		1	Wał	X=200,50–200,70; Y=199,40–199,60	Dwa fragmenty belek, o wym. 5 x 8 cm i 6 x 8 cm; prawdopodobnie pochodzą z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
67		1	Wał	X=200,30–200,40; Y=199,40–199,80	Fragment spalonej belki, o wym. 10 x 40 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
68		1	Wał	X=200,70–200,80; Y=199,10–199,18	Fragment spalonej belki, o wym. 8 x 14 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
69		3	Podgrodzie		Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 40 cm; warstwa użytkowa	2,5Y 5/3	70	85
71		3	Podgrodzie		Ok. 30 kamieni luźno rozrzuconych (o śr. do 10 cm)	-	70	69=78
72		1	Wał	X=200,35–200,50; Y=199–199,30	Fragment spalonej belki, o wym. 15 x 30 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
73		1	Wał	X=200,76–200,91; Y=199,32–199,40	Fragment spalonej belki, o wym. 8 x 15 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
74		1	Wał	X=200,54–200,60; Y=199,40–199,50	Fragment spalonej belki, o wym. 6 x 10 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	48	75
75		1	Wał	X=200–201,50; Y=108,70–200	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 80 cm; warstwa powstała w wyniku zniszczenia prawdopodobnie drewnianego budynku	10YR 5/1	48	49
76		1	Wał	X=200,44–200,78; Y=199,20–199,40	Fragment spalonej belki, o wym. 10 x 34 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	75	49
77		1	Wał	X=200,72–201; Y=199,40–199,66	Fragment spalonej belki, o wym. 10 x 30 cm; prawdopodobnie pochodzi z jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczycie wału	-	75	49
81	63	1	Zagłębienie przywałowe	X=201,30–203; Y=191,50–194	Plastyczna, jednorodna glina na ścianach obiektu 63; częściowo wyrzucona na majdan i do zagłębienia przywałowego	10YR 4/4	62	63

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
82	63	1	Zagłębienie przywałowe	X=201,30–203; Y=191,50–194	Ok. 90 kamieni o śr. do 20 cm; na dnie obiektu 63	-	62	63
83	84	1	Zagłębienie przywałowe	X=202,10–202,45; Y=193,40–193,75	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 20 cm; wypełnisko dolu posłupowego w zagłębieniu przywałowym	10YR 4/3	52	84
84	84	1	Zagłębienie przywałowe	X=202,10–202,45; Y=193,40–193,75	Dół posłupowy (ok. 35 cm śr., gł. do 20 cm); w zagłębieniu przywałowym; w planie kształt ovalny, przekrój V-kształtny	-	83	49
85		3	Podgrodzie		Drotnoziarnisty, jednorodny piasek; calec	2,5Y 6/3	69=78	-
86		1	Wał	X=200–201; Y=196,70–197,70	Sypki, niejednorodny piasek z fragmentami węgielków drzewnych; miąższość do 10 cm; nasyp wału	2,5Y 5/4	51a	46, 87
87		1	Wał	X=200–203; Y=195–200	Twarda, jednorodna glina; calec	2,5Y 5/1	46, 86	49
88	89	2	Fosa	X=205; Y=146	Sypki, jednorodny piasek; Miąższość do 15 cm; wypełnisko obiektu 89	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	89
89	89	2	Fosa	X=205; Y=146	Dół posłupowy w W części wykopu; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 15 cm	-	88	106
90	91	2	Fosa	X=205,10; Y=146,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 91	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	91
91	91	2	Fosa	X=205,10; Y=146,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 15 cm	-	90	106
92	93	2	Fosa	X=205,20; Y=146,25	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 93	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	93
93	93	2	Fosa	X=205,20; Y=146,25	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 15 cm	-	92	106
94	95	2	Fosa	X=204,90; Y=146,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 95	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	95
95	95	2	Fosa	X=204,90; Y=146,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 15 cm	-	94	106
96	97	2	Fosa	X=205,90; Y=145,20	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 97	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	97
97	97	2	Fosa	X=205,90; Y=145,20	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 15 cm	-	96	106
98	99	2	Fosa	X=205,90; Y=144,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 99	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	99
99	99	2	Fosa	X=205,90; Y=144,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 15 cm	-	98	106
102	-	2	Fosa	X=204–206; Y=144–150	Sypki, niejednorodny piasek z wrętami węgielków drzewnych; miąższość do 60 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	2,5Y 4/2	100	107
103	-	2	Fosa	X=204–206; Y=150–151	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 35 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	2,5Y 4/4	100	102, 107
104	216	2	Fosa	X=204–206; Y=150–151	Mocno zniszczone, spalone, niewielkie fragmenty luźno rozrzuconych pozostałości prawdopodobnie drewnianych belek (o wym. 15 x 30 cm i 12 x 25 cm)	2,5Y 2,5/1	103	107
105	-	2	Fosa	X=204,20–205,30; Y=145–146,5	Sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 10 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	10YR 5/3	216	192
106	216	2	Fosa	X=204–206; Y=144–147,5	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 45 cm; warstwa użytkowa	10YR 4/3	102	216
107	216	2	Fosa	X=204–206; Y=146,40–151	Sypki, drotnoziarnisty, jednorodny piasek; miąższość do 50 cm; warstwa użytkowa	10YR 5/6	102	216
108	216	2	Fosa	X=204–206; Y=150–151	Spalona belka drewniana, o wym. 20 x 30 cm, 10 x 40 cm, 15 x 45 cm	2,5Y 2,5/1	103	107
109	109	2	Fosa	X=204,10; Y=145,84	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 16 cm i gł. do 15 cm	-	110	106
110	109	2	Fosa	X=204,10; Y=145,84	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 109	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	109
111	111	2	Fosa	X=204,30; Y=145,84	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 15 cm	-	112	106
112	111	2	Fosa	X=204,30; Y=145,84	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 111	10YR 3/2; 2,5Y 5/1	102	111

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
113	113	2	Fosa	X=204,40; Y=145,84	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 20 cm i gł. do 15 cm	-	114	106
114	113	2	Fosa	X=204,40; Y=145,84	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 113	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	113
115	115	2	Fosa	X=204,50; Y=145,84	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 24 cm i gł. do 15 cm	-	116	106
116	115	2	Fosa	X=204,50; Y=145,84	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 115	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	115
117	117	2	Fosa	X=205; Y=145,84	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 20 cm i gł. do 10 cm	-	118	106
118	117	2	Fosa	X=205; Y=145,84	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 117	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	117
119	119	2	Fosa	X=205,5; Y=145,84	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 20 cm i gł. do 15 cm	-	120	106
120	119	2	Fosa	X=205,5; Y=145,84	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 119	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	119
121	121	2	Fosa	X=205,80; Y=145,84	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 20 cm i gł. do 15 cm	-	122	106
122	121	2	Fosa	X=205,80; Y=145,84	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 121	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	121
123	123	2	Fosa	X=204,50; Y=145,70	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 18 cm i gł. do 15 cm	-	124	106
124	123	2	Fosa	X=204,50; Y=145,70	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 123	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	123
125	125	2	Fosa	X=205,40; Y=145,70	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 18 cm i gł. do 15 cm	-	126	106
126	125	2	Fosa	X=205,40; Y=145,70	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 125	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	125
127	127	2	Fosa	X=205,60; Y=145,70	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 20 cm i gł. do 17 cm	-	128	106
128	127	2	Fosa	X=205,70; Y=145,70	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 127	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	127
129	129	2	Fosa	X=205,70; Y=145,70	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 10 cm	-	130	106
130	129	2	Fosa	X=205,70; Y=145,70	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 129	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	129
131	131	2	Fosa	X=205,80; Y=145,70	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 10 cm	-	132	106
132	131	2	Fosa	X=205,80; Y=145,70	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 131	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	131
133	133	2	Fosa	X=204,30; Y=145,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 22 cm i gł. do 16 cm	-	134	106
134	133	2	Fosa	X=204,30; Y=145,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 133	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	133
135	135	2	Fosa	X=204,90; Y=145,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 16 cm i gł. do 14 cm	-	136	106
136	135	2	Fosa	X=204,90; Y=145,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 135	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	135
137	137	2	Fosa	X=205,50; Y=145,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 22 cm i gł. do 17 cm	-	138	106
138	137	2	Fosa	X=205,50; Y=145,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 137	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	137
139	139	2	Fosa	X=204,20; Y=145,00	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 24 cm i gł. do 16 cm	-	140	106
140	139	2	Fosa	X=204,20; Y=145,00	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 139	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	139
141	141	2	Fosa	X=204,50; Y=145,00	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 24 cm i gł. do 16 cm	-	142	106
142	141	2	Fosa	X=204,50; Y=145,00	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 141	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	141

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
143	143	2	Fosa	X=205,00; Y=145,00	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 12 cm	-	144	106
144	143	2	Fosa	X=205,00; Y=145,00	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 143	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	143
145	145	2	Fosa	X=205,20; Y=145,00	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 13 cm	-	146	106
146	145	2	Fosa	X=205,20; Y=145,00	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 145	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	145
147	147	2	Fosa	X=205,40; Y=145,00	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 12 cm i gł. do 15 cm	-	148	106
148	147	2	Fosa	X=205,40; Y=145,00	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 147	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	147
149	149	2	Fosa	X=205,50; Y=145,00	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 20 cm i gł. do 15 cm	-	150	106
150	149	2	Fosa	X=205,50; Y=145,00	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 149	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	149
151	151	2	Fosa	X=204,15; Y=145,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 14 cm i gł. do 13 cm	-	152	106
152	151	2	Fosa	X=204,15; Y=145,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 151	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	151
153	153	2	Fosa	X=204,30; Y=145,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 18 cm i gł. do 15 cm	-	154	106
154	153	2	Fosa	X=204,30; Y=145,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 159	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	153
155	155	2	Fosa	X=204,50; Y=145,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 16 cm i gł. do 14 cm	-	156	106
156	155	2	Fosa	X=204,50; Y=145,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 155	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	155
157	157	2	Fosa	X=204,80; Y=145,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 22 cm i gł. do 15 cm	-	158	106
158	157	2	Fosa	X=204,80; Y=145,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 157	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	157
159	159	2	Fosa	X=204,90; Y=145,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 14 cm i gł. do 12 cm	-	160	106
160	159	2	Fosa	X=204,90; Y=145,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 159	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	159
161	161	2	Fosa	X=205,10; Y=145,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 12 cm i gł. do 15 cm	-	162	106
162	161	2	Fosa	X=205,10; Y=145,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 161	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	161
163	163	2	Fosa	X=205,70; Y=145,10	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 12 cm i gł. do 15 cm	-	164	106
164	163	2	Fosa	X=205,70; Y=145,10	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 163	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	163
165	165	2	Fosa	X=204,20; Y=144,80	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 14 cm i gł. do 15 cm	-	166	106
166	165	2	Fosa	X=204,20; Y=144,80	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 165	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	165
167	167	2	Fosa	X=204,40; Y=144,80	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 10 cm i gł. do 13 cm	-	168	106
168	167	2	Fosa	X=204,40; Y=144,80	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 167	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	167
169	169	2	Fosa	X=204,80; Y=144,80	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 20 cm i gł. do 16 cm	-	170	106
170	169	2	Fosa	X=204,80; Y=144,80	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 169	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	169
171	171	2	Fosa	X=205,00; Y=144,80	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 12 cm i gł. do 13 cm	-	172	106
172	171	2	Fosa	X=205,00; Y=144,80	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 171	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	171

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
173	173	2	Fosa	X=205,20; Y=144,80	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 24 cm i gł. do 16 cm	-	174	106
174	173	2	Fosa	X=205,20; Y=144,80	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 173	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	173
175	175	2	Fosa	X=205,50; Y=144,80	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 18 cm i gł. do 14 cm	-	176	106
176	175	2	Fosa	X=205,50; Y=144,80	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 175	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	175
177	177	2	Fosa	X=205,80; Y=144,80	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 14 cm i gł. do 15 cm	-	178	106
178	177	2	Fosa	X=205,80; Y=144,80	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 177	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	177
179	179	2	Fosa	X=204,30; Y=144,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 12 cm i gł. do 15 cm	-	180	106
180	179	2	Fosa	X=204,30; Y=144,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 179	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	179
181	181	2	Fosa	X=204,50; Y=144,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 14 cm i gł. do 16 cm	-	182	106
182	181	2	Fosa	X=204,50; Y=144,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 181	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	181
183	183	2	Fosa	X=204,70; Y=144,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 14 cm i gł. do 15 cm	-	184	106
184	183	2	Fosa	X=204,70; Y=144,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 183	10YR 3/3; 2,5Y 5/1	102	183
185	185	2	Fosa	X=205,10; Y=144,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 16 cm i gł. do 14 cm	-	186	106
186	185	2	Fosa	X=205,10; Y=144,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 185	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	185
187	187	2	Fosa	X=205,50; Y=144,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 16 cm i gł. do 15 cm	-	188	106
188	187	2	Fosa	X=205,50; Y=144,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 187	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	187
189	189	2	Fosa	X=205,80; Y=144,50	Dół posłupowy; w planie okrągły, w przekroju V-kształtny, o śr. do 15 cm i gł. do 15 cm	-	190	106
190	189	2	Fosa	X=205,80; Y=144,50	Sypki, jednorodny piasek; wypełnisko obiektu 189	10YR 3/4; 2,5Y 5/1	102	189
191	215	2	Fosa	X=205–206; Y=144–144,50	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 40 cm; poziom użytkowy	2,5Y 5/6	216	215
192		2	Fosa	X=204–206; Y=144–146	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 35 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	10YR 6/6	216	200, 191
193		2	Fosa	X=204–206; Y=146,50–151	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 35 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	10YR 6/4	216	195
195		2	Fosa	X=204–206; Y=146,80–151	Sypki, drobnoziarnisty, jednorodny piasek; miąższość do 50 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	10YR 6/3	193	199
197	215	2	Fosa	X=204–206; Y=145,50–147,80	Sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 30 cm; Faza IA	7,5YR 2,5/1	200	208
198	215	2	Fosa	X=204–206; Y=148,40–151	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 60 cm; poziom użytkowy	10YR 5/4	199	208
199	215	2	Fosa	X=204–206; Y=148,44–151	Lekko gliniasty piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 20 cm; Faza IA	2,5Y 5/6	195	198
200	215	2	Fosa	X=204–206; Y=145,44–146,80	Spalona konstrukcja drewniana; relikt prawdopodobnie drewnianej kładki(?)	-	193	197
201	215	2	Fosa	X=205,60–206; Y=146,40–146,60	Fragment spalonej belki, o wym. 20 x 40 cm; element drewnianej konstrukcji 200	-	193	197
202	215	2	Fosa	X=204,50–205; Y=147–148	Czaszka bydła otoczona kamieniami 204; na dnie fosy	-	195	197
204	215	2	Fosa	X=204,50–205; Y=147–148	Skupisko 15 kamieni, o śr. do 20 cm	-	195	197
208	215	2	Fosa	X=205,50–206; Y=144,80–150	Sypki, niejednorodny piasek; miąższość do 40 cm; poziom użytkowy	10YR 5/6	197, 198	215

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne siatki pomiarowej stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
209		2	Fosa	X=204–206; Y=144–151	Sypki, jednorodny piasek; calec	2,5Y 6/3	215	-
210	215	2	Fosa	X=204,10–204,44; Y=147,56–147,90	Spalona drewniana belka, o wym. 10 x 30 cm	-	195	197
215	215	2	Fosa	X=204–206; Y=144–151	Fosa; jej szer. (u góry) wynosi ok. 7 m, a najniższy punkt znajduje się na poziomie 126,6 m n.p.m.; różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi ściany N wynosi ok. 5,8 m; fosa miała U-kształtny przekrój	-	208, 191	209
216	216	2	Fosa	X=204–206; Y=144–151	Fosa; jej szerokość (u góry) wynosi ok. 7 m, a najniższy punkt znajduje się na poziomie 127,40 m n.p.m.; różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi ściany N wynosi ok. 5 m; fosa miała U-kształtny przekrój	-	107, 106	195, 192

Tabela 2. Strużyna, st. 21. Zestawienie dołów posłupowych na majdanie grodziska z Fazy IIIA (oprac. M. Rutyna)

Numer obiektu	Numer wypełniska	Kształt w planie	Kształt w przekroju	Średnica	Głębokość
26	25	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm
28	27	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm
30	29	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm
32	31	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm
34	33	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm
36	35	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm
38	37	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm
43	42	okrągły	V-kształtny	8 cm	10 cm

Tabela 3. Strużyna, st. 21. Zestawienie dołów posłupowych w fosie grodziska z Fazy IIIA (oprac. M. Rutyna)

Numer obiektu	Numer wypełniska	Kształt w planie	Kształt w przekroju	Średnica	Głębokość
89	88	okrągły	V-kształtny	10 cm	15 cm
91	90	okrągły	V-kształtny	10 cm	15 cm
93	92	okrągły	V-kształtny	10 cm	15 cm
95	94	okrągły	V-kształtny	10 cm	15 cm
97	96	okrągły	V-kształtny	10 cm	15 cm
99	98	okrągły	V-kształtny	10 cm	15 cm
109	110	okrągły	V-kształtny	16 cm	15 cm
111	112	okrągły	V-kształtny	10 cm	15 cm
113	114	okrągły	V-kształtny	20 cm	15 cm
115	116	okrągły	V-kształtny	24 cm	15 cm
117	118	okrągły	V-kształtny	20 cm	10 cm
119	120	okrągły	V-kształtny	20 cm	15 cm
121	122	okrągły	V-kształtny	20 cm	15 cm
123	124	okrągły	V-kształtny	18 cm	15 cm
125	126	okrągły	V-kształtny	18 cm	15 cm
127	128	okrągły	V-kształtny	20 cm	17 cm
129	130	okrągły	V-kształtny	10 cm	10 cm
131	132	okrągły	V-kształtny	10 cm	10 cm
133	134	okrągły	V-kształtny	22 cm	16 cm
135	136	okrągły	V-kształtny	16 cm	14 cm
137	138	okrągły	V-kształtny	22 cm	17 cm
139	140	okrągły	V-kształtny	24 cm	16 cm
141	142	okrągły	V-kształtny	24 cm	16 cm
143	144	okrągły	V-kształtny	10 cm	12 cm
145	146	okrągły	V-kształtny	10 cm	13 cm
147	148	okrągły	V-kształtny	12 cm	15 cm
149	150	okrągły	V-kształtny	20 cm	15 cm

Tabela 3. Ciąg dalszy

Numer obiektu	Numer wypełniska	Kształt w planie	Kształt w przekroju	Średnica	Głębokość
151	152	okrągły	V-kształtny	14 cm	13 cm
153	154	okrągły	V-kształtny	18 cm	15 cm
155	156	okrągły	V-kształtny	16 cm	14 cm
157	158	okrągły	V-kształtny	22 cm	15 cm
159	160	okrągły	V-kształtny	14 cm	12 cm
161	162	okrągły	V-kształtny	12 cm	15 cm
163	164	okrągły	V-kształtny	16 cm	16 cm
165	166	okrągły	V-kształtny	14 cm	15 cm
167	168	okrągły	V-kształtny	10 cm	13 cm
169	170	okrągły	V-kształtny	20 cm	16 cm
171	172	okrągły	V-kształtny	12 cm	13 cm
173	174	okrągły	V-kształtny	24 cm	16 cm
175	176	okrągły	V-kształtny	18 cm	14 cm
177	178	okrągły	V-kształtny	14 cm	15 cm
179	180	okrągły	V-kształtny	12 cm	15 cm
181	182	okrągły	V-kształtny	14 cm	16 cm
183	184	okrągły	V-kształtny	14 cm	15 cm
185	186	okrągły	V-kształtny	16 cm	14 cm
187	188	okrągły	V-kształtny	16 cm	15 cm
189	190	okrągły	V-kształtny	15 cm	15 cm

Z tym horyzontem należy wiązać częściowe oczyszczenie fosy (W2) (ryc. 12). Szerokość (u góry) fosy 216 wynosi około 7 m, a najwyższy punkt znajduje się na poziomie 127,40 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi ściany N wynosi około 5 m. Fosa miała U-kształtny przekrój. W sypkim, jednorodnym piasku 107, we wschodniej części wykopu, odkryto mocno zniszczone, spalone, niewielkie fragmenty luźno rozrzuconych pozostałości drewnianych belek 104 i 108. Natomiast na zachodnim stoku zidentyfikowano 47 dołów posłupowych, być może wzmacniających zbocze lub pełniących funkcje obronne (tab. 3). Obiekty te zaobserwowano na poziomie stropu niejednorodnego piasku z węgielkami drzewnymi 106.

Podfaza IIIB

Podfazę IIIB wyznaczają zidentyfikowane w nasypie wału nawarstwienia, które przybrały kształt leju związanego się do poziomu calca. Konglomerat ten tworzą: ziemisty piasek z dużą zawartością węgielków drzewnych 6, pylasty piasek z dużą zawartością węgielków drzewnych 48, sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi 47, ziemisty piasek z dużą zawartością węgielków drzewnych 75 oraz ziemisty piasek z dużą zawartością węgielków drzewnych 10. Odkryte w tych warstwach kolejne poziomy spalonych bierwion: 8, 9, 11, 14, 16, 44, 53, 54, 55, 60, 61, 64, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 76 i 77 są prawdopodobnie pozostałościami jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczytce wału.

Faza IV

Niejasna jest chronologia warstwy użytkowej, o miąższości do 40 cm, odkrytej w wykopie 3 na terenie podgrodzia. W sypkim, jednorodnym piasku 69 spoczywało około 30 kamieni 71 (o średnicy do 10 cm). Prawdopodobnie teren ten był użytkowany zarówno we wczesnej epoce żelaza, jak i we wczesnym średniowieczu.

Faza V – opuszczenie grodziska

Po opuszczeniu grodziska, zapewne już w XIII w., jego wały uległy daleko idącej erozji i spłynęły w kierunku majdanu oraz fosy. W wykopie 1 zaobserwowano następujące warstwy: sypki, drobnoziarnisty, jednorodny piasek 20 oraz sypki, jednorodny piasek 5. W wykopie 2 z horyzontem tym możemy wiązać: sypki, jednorodny, ziemisty piasek 102 i sypki, jednorodny, ziemisty piasek 103.

Faza VI – współczesny poziom użytkowy

Obecny poziom użytkowy tworzy drobnoziarnisty, ziemisty piasek 1 (W1), 100 (W2) i 70 (W3).

ZNALEZISKA Ceramika

W trakcie badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 2014 r. na terenie grodziska w Strużynie, st. 21

pozyskano łącznie 1240 fragmentów ceramiki historycznej. Wczesną epoką żelaza reprezentuje łącznie 1194 fragmentów ceramiki. Z okresem wczesnego średniowiecza należy wiązać 43 fragmenty. Tylko dwa fragmenty brzuśców pochodzą z późnego średniowiecza (tab. 4).

Największy zbiór ceramiki znaleziono na majdanie grodziska (699 fragmentów, 58,5% zbioru) w obrębie bruków kamiennych. Nieco mniej ceramiki pozyskano z terenu podgrodzia (153 fragmentów, 12,8% zbioru). Znaczne nagromadzenie ceramiki zanotowano także w jamie w zagłębieniu przywałowym (77 fragmentów, 6,4% zbioru).

Ceramika z wczesnej epoki żelaza

Typologia naczyń

Niniejsza typologia opracowana została na podstawie analizy fragmentów większych górnych części. Zastosowano następujące kryteria: kształt krawędzi wylewu, średnica wylewu oraz funkcja, którą naczynie prawdopodobnie pełniło. Na tej podstawie wydzielono trzy typy morfologiczne.

Pozyskany materiał jest rozdrobniony (tab. 5). Górnne partie naczyń zachowały się fragmentarnie. Tylko 32% (28 z 87) pozyskanych w trakcie badań fragmentów wylewów pozwala na przynajmniej częściowe zrekonstruowanie formy naczynia. W opracowaniu nie uwzględniono silnie zniszczonych fragmentów brzegowych o wielkości poniżej 5% zachowanego wylewu.

Typ I – garnki

Cechą charakterystyczną garnków podtypów IA i IB jest obecność ornamentu na krawędzi wylewu. Wyróżniono dwa rodzaje ornamentu: podwójny rząd dołków palcowych oraz pojedynczy rząd wgłębień palcowych.

Podtyp I

Podtyp IA – naczynia z ornamentowaną krawędzią wylewu, o powierzchni chropowatowej

IAa – odmiana reprezentowana przez jedno naczynie, o ściętej do wewnętrz krawędzi i brzegach zachylonych do wewnętrz, zdobione pojedynczym rzędem dołków palcowych (tabl. 4:7);

IAb – odmiana reprezentowana przez jedno duże naczynie, garnek workowaty, o brzegach nieznacznie zachylonych do wewnętrz, ze słabo uwypuklonym brzuścem, zdobione ornamentem podwójnego rzędu dołków palcowych (tabl. 2:7).

Podtyp IB – naczynia z ornamentowaną krawędzią wylewu, o powierzchni gładkiej

IBa – odmiana z pogrubionym owalnym brzegiem i delikatnie esowatym brzuścem, zdobione ornamentem zaplatania (tabl. 4:5);

IBb – odmiana reprezentowana przez jedno naczynie, z pogrubionym, owalnym, wydzielonym brzegiem, z krawędzią zdobioną pojedynczym rzędem dołków palcowych (tabl. 2:5);

IBc – odmiana reprezentowana przez jedno naczynie, o prostej krawędzi wylewu, zdobione pojedynczym rzędem dołków palcowych (tabl. 1:10).

Podtyp IC – odmiana reprezentowana przez naczynia z delikatnie pogrubionym, owalnym brzegiem, wychylonym lekko na zewnątrz, o powierzchni gładkiej lub lekko chropowatowej (tabl. 3:1).

Podtyp ID – odmiana reprezentowana przez garnek z pogrubionym brzegiem i ściętą wewnętrzną krawędzią, o powierzchni gładkiej (tabl. 1:2).

Podtyp IE – odmiana reprezentowana przez grubocienne naczynie, o wylewie prostym, o powierzchni gładkiej (tabl. 2:3).

Podtyp IF

IFa – odmiana reprezentowana przez duży, grubocenny garnek o krawędzi lekko wychylonej na zewnątrz, o powierzchni chropowatowej (tabl. 2:11);

IFb – odmiana reprezentowana przez naczynie o krawędzi lekko wychylonej na zewnątrz, o powierzchni gładkiej (tabl. 2:1).

Podtyp IG – odmiana reprezentowana przez naczynie o krawędzi delikatnie ściętej i lekko zachylonej do wewnętrz, o powierzchni gładkiej (tabl. 2:2).

Podtyp IH – odmiana reprezentowana przez naczynia o lekko esowej krawędzi oraz wywiniętej na zewnątrz krawędzi, o powierzchni gładkiej (tabl. 1:1; 4:3, 9).

Podtyp IJ – odmiana reprezentowana przez naczynie o lekko esowatym profilu z lekko pogrubionym z pogrubionym, owalnym, wydzielonym brzegiem i śladami zagniatania pod wylewem, o powierzchni chropowatowej (tabl. 4:2);

Podtyp IK – odmiana reprezentowana przez naczynie z pogrubionym, owalnym brzegiem, ściętym do wewnętrz, o powierzchni gładkiej (tabl. 2:10);

Podtyp IL – odmiana reprezentowana przez duży czerpak z uchem, o powierzchni gładkiej (tabl. 2:9).

Podtyp II

IIa – odmiana reprezentowana przez duży garnek, o krawędzi esowej, z gładką powierzchnią (tabl. 2:8);

IIb – odmiana reprezentowana przez naczynia o średnicy do 20 cm, o esowej krawędzi z gładką powierzchnią (tabl. 1:3, 9).

Typ II – misy

Do tej grupy należą naczynia o średnicy wylewu większej od wysokości naczynia. Są to głównie formy przysadziste, o zróżnicowanych brzegach wylewu i profilach. Wyróżniono trzy podtypy mis.

Podtyp IIA

IIAa – odmiana reprezentowana przez jedno duże, rozłożyste naczynie, o średnicy 36 cm, o niemal pro-

Tabela 4. Zestawienie ilościowe fragmentów ceramiki z grodziska w Strużynie, st. 21 (oprac. M. Rutyna)

Tabela 5. Fragmentacja i erozja fragmentów ceramiki z grodziska w Strużynie, st. 21 (oprac. M. Rutyna)

Jedn. strat.	Wykop	Kategorie wielkościowe [cm]													Stopień erozji				Suma	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	0	I	II	III	
Faza IA																				
12	1	12	33	46	16	11	18	6	1							8	91	44	143	
52	1	1	11	9	3	1	1		1								17	10	27	
62	1	6	22	24	16	4	4			1						3	57	17	77	
199	2							1								1			1	
Faza IB																				
4	1	18	42	74	76	58	40	33	25	12	5	7			1		31	312	47	390
Faza II																				
105	2					1											1		1	
Faza IIIA																				
3	1	8	32	43	29	15	16	11	8	2		2				68	93	5	166	
15	1	3	10	14	6	5	4			1						3	32	8	43	
46	1	2	2	1	1				1							1	6		7	
45	1		5	4				1								6	4	10		
51a	1		5	3	5	2										10	5	15		
65	1	2	1	1												4		4		
59	1				1											1		1		
51b	1				1											1		1		
106	2		1	1												2		2		
Faza IIIB																				
6	1	1	7	8	2	3	1		1							3	20		23	
10	1						1									1		1		
75	1	3	1		1											1	3	1	5	
Faza IV																				
69	3		7	28	16	15	15	11	4	3	2					21	70	10	101	
Faza V																				
5	1	2	13	14	8	2	1									11	28	1	40	
20	1	2	1	3	3	1										7	3	10		
102	2		1	2												3		3		
Faza VI																				
1=70=100		11	25	15	17	25	8	5								38	111	20	169	

stej krawędzi wylewu oraz gładkiej powierzchni (tabl. 3:3), podobne do typu VI (mis) grupy III- odmiany 2 wg M.J. Hoffmanna⁴.

IIAb – odmiana reprezentowana przez jedno duże rozłożyste naczynie, o średnicy 32 cm, o lekko zaokrąglonej krawędzi oraz zagładzanej powierzchni;

IIAc – odmiana reprezentowana przez jedno naczynie, dużą, rozłożystą misę o średnicy 20 cm, z prostą krawędzią wylewu, lekko wydzielonym brzegiem oraz gładką powierzchnią (tabl. 1:5);

Podtyp IIB

IIBa – odmiana reprezentowana przez jedno naczynie, misę o średnicy 24 cm, o krawędzi zaokrąglonej, lekko ścienionej od wewnętrz oraz zagładzanej powierzchni (tabl. 3:2, 4);

IIBb – odmiana reprezentowana przez jedno naczynie, misę o średnicy 24 cm, o krawędzi zaokrąglonej, lekko ścienionej od wewnętrz, z delikatnie wydzielonym brzegiem oraz zagładzanej powierzchni

(tabl. 1:4). Nieco zbliżony okaz pochodzi z Pleśna, st. 1, gm. Bisztynek, pow. bartoszycki⁵.

IIBc – misa ze ścianą od wewnętrz krawędzią i lekko wydzielonym brzegiem, o powierzchni gładkiej;

Podtyp IIC – misa o z prostą krawędzią wylewu, powierzchnia gładka (tabl. 1:11).

Typ III – naczynia cienkościenne

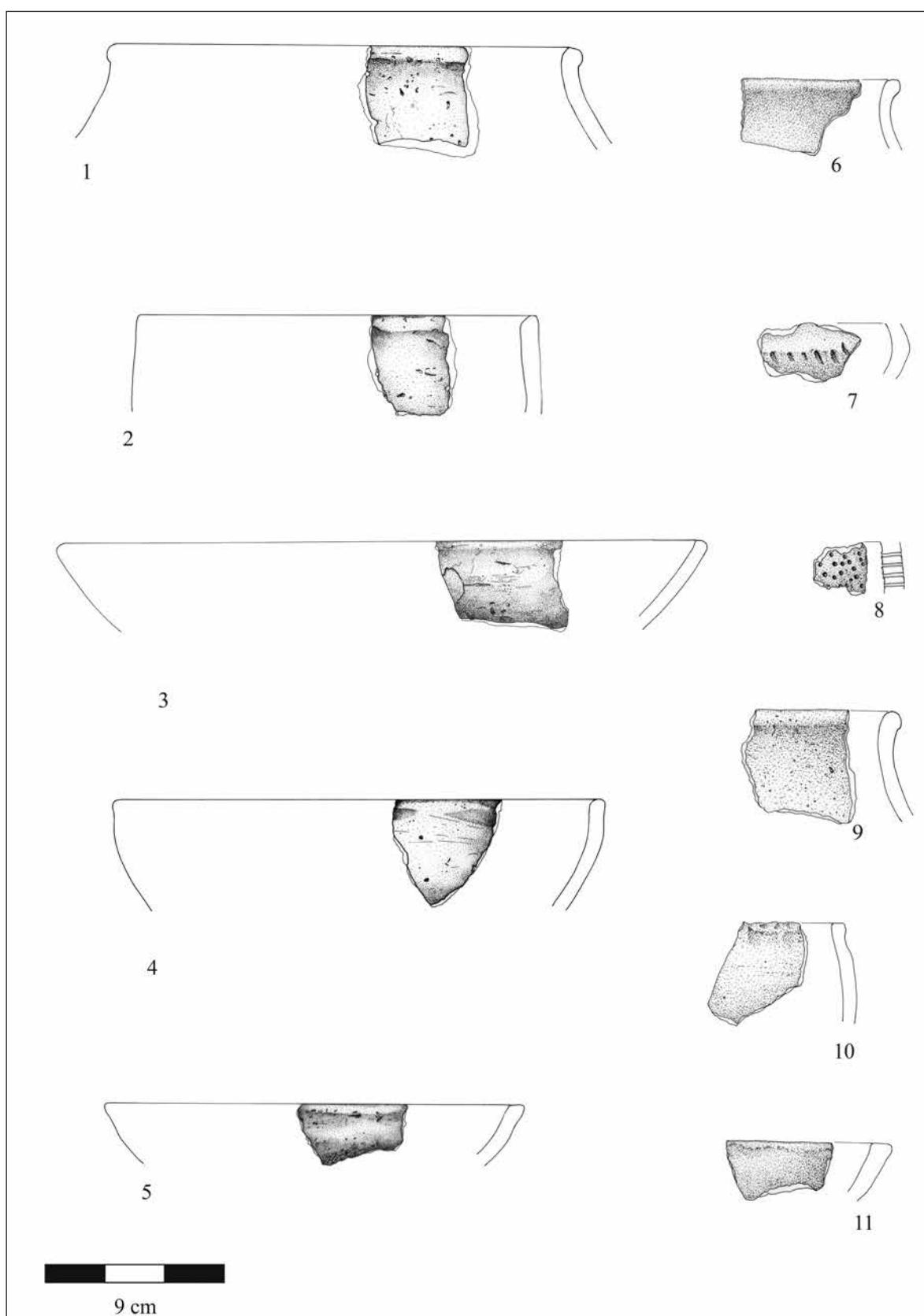
Do tego typu należy cienkościenny kubek o średnicy 8 cm, o krawędzi lekko wychylonej na zewnątrz, ze śladem po uchu, o powierzchni gładkiej (tabl. 2:6).

Naczynia sitowate

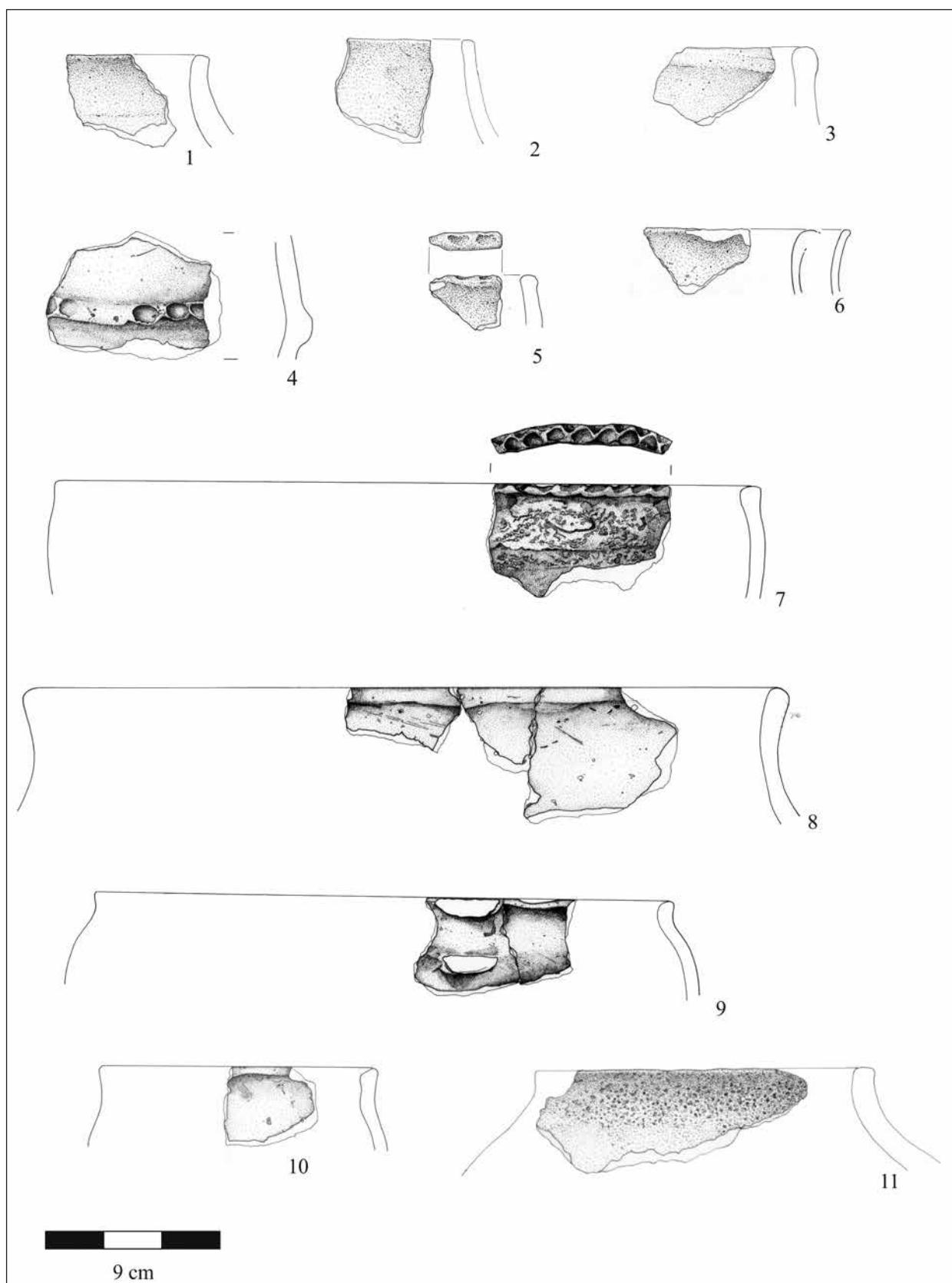
Na terenie grodziska w Strużynie, st. 21 znaleziono jeden fragment naczynia sitowego, gęsto perforowanego. Otworki wykonano jednostronnie od zewnątrz (tabl. 1:8).

⁴ Hoffmann 2000: 94.

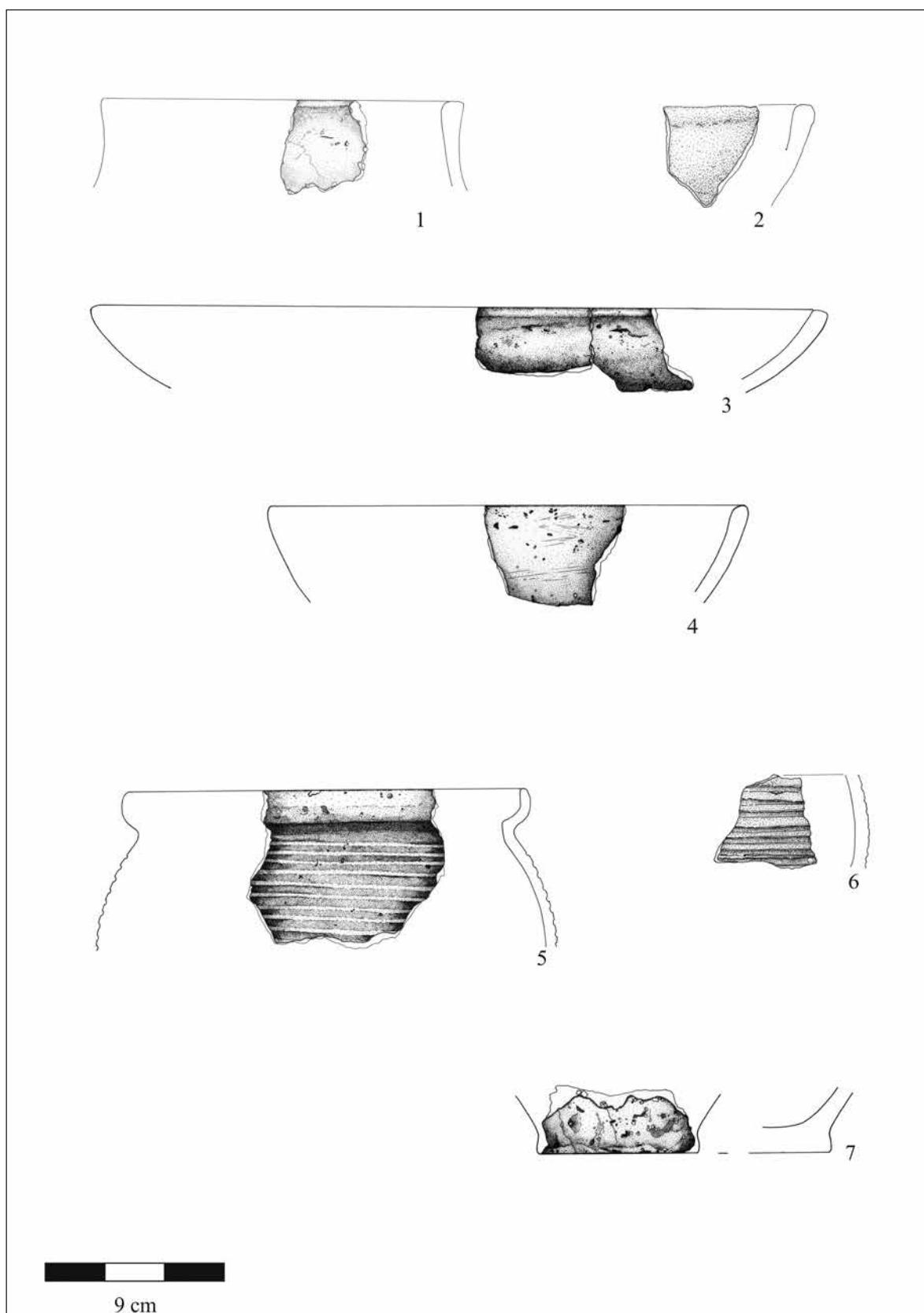
⁵ Hoffmann 1999a: tabl. 67:15.

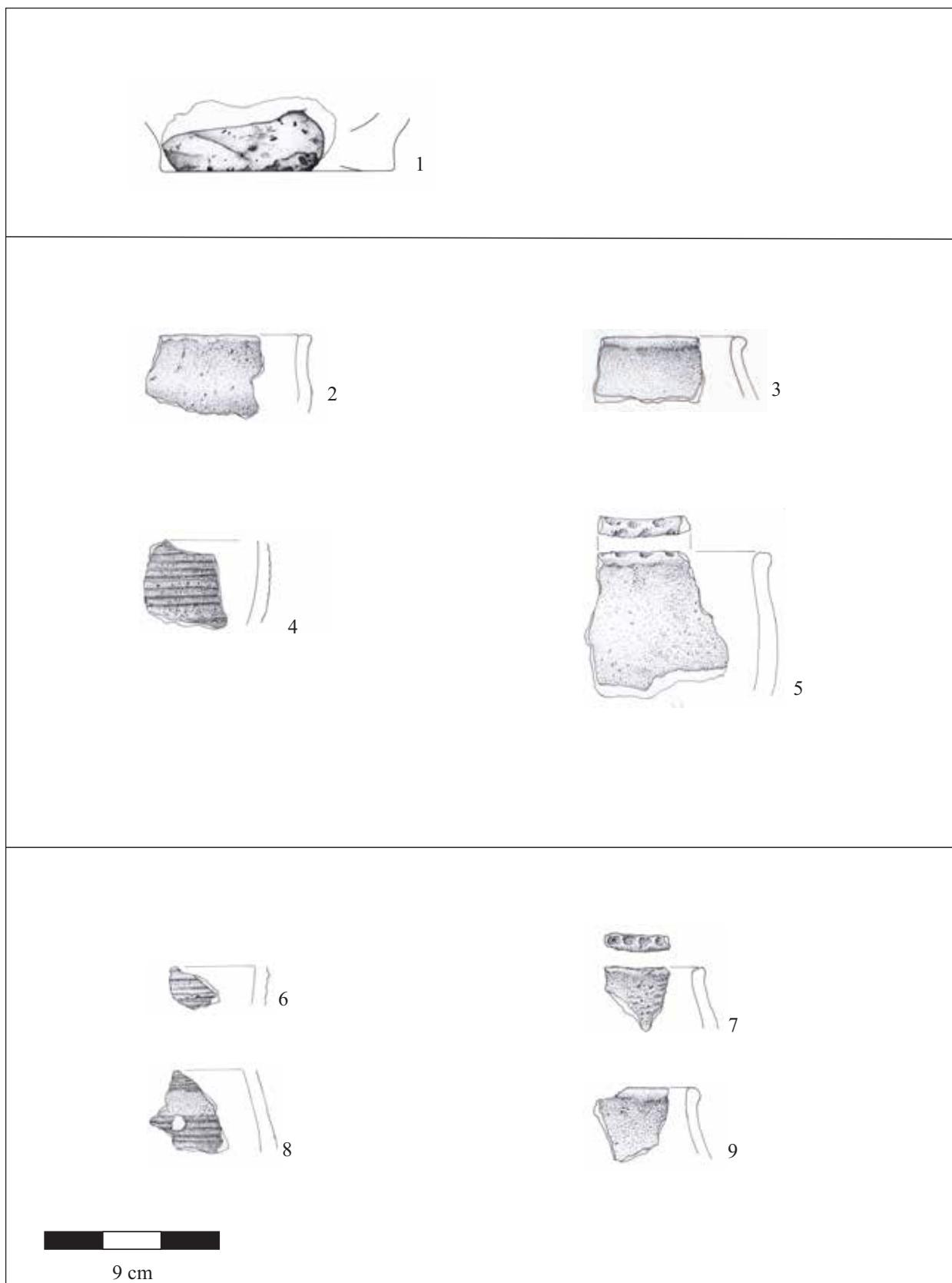
Tablica 1. Stružna, st. 21. Ceramika z nawarstwień Fazy IA (rys. A. Chojnacka-Banaszkiewicz i B. Karch)

Tablica 2. Stružyna, st. 21. Ceramika z nawarstwień Fazy IB (rys. A. Chojnacka-Banaszkiewicz i B. Karch)

Tablica 3. Strużyna, st. 21. Ceramika z nawarstwień Fazy IIIA (rys. A. Chojnacka-Banaszkiewicz i B. Karch)

Tablica 4. Strużyna, st. 21. Ceramika z nawarstwień Fazy IIIB (1), IV (2-5) i VI (6-9) (rys. A. Chojnacka-Banaszkiewicz i B. Karch)

Ucha

W analizowanym zespole ceramiki zidentyfikowano trzy mocno zniszczone, zachowane fragmentarycznie ucha. Niemożliwe jest przyporządkowanie ich odpowiednim typom naczyń.

Dna

Dna, w analizowanym zespole ceramiki stanowią nieliczną, zachowaną jedynie fragmentarycznie i znacznie zniszczoną grupę, reprezentowaną przez 12 fragmentów. Wszystkie dna były płaskie, dwubarwne (tabl. 3:7; 4:1).

Motywy ornamentacyjne

W omawianym zbiorze zaobserwowano dwa typy ornamentów, są to:

1. ornament wykonyane techniką odciskania. Ornamenty te występują w dwóch odmianach:
 - odciski palców (np. tabl. 2:7; 5:4; 6:2). Ornament palcowy wystąpił wyłącznie na krawędziach wylewów mis. Wyróżniono dwa rodzaje: podwójny rząd dołków palcowych oraz pojedynczy rząd wgłębień palcowych;
 - załuskiwań paznokciowych (tabl. 1:7). Ornament paznokciowy pojawia się w układzie poziomym w miejscu największej wydłużności brzuśca.
2. ornamenty plastyczne – listwy. Znaleziono tylko jeden fragment brzuśca dużego garnka z mocno odstającą listwą zdobioną odciskami palców (tabl. 2:4).

Grupy technologiczno-surowcowe

W zabytkowym materiale ceramicznym z wczesnej epoki żelaza z grodziska w Strużynie, st. 21 wydzielono dwie grupy technologiczno-surowcowe:

GTS 1 – naczynia o gładkich powierzchniach i o różnej grubości ścianek

Masa ceramiczna, z której wykonano naczynia zawierała znaczną ilość domieszek schudzającej – głównie szamotu oraz tłucznia. Ceramikę wypalano w atmosferze utleniającej. Ścianki mają barwę jasnopomarańczową, pomarańczową, brązową i szarą. Przełam zwykle jest dwubarwny, rzadziej trójbarwny. Grubość ścianki wynosi 3–10 mm. Na niektórych fragmentach widoczne są ślady zagniatania i zagładzania. Na części fragmentów występują po wewnętrznej stronie ślady okopienia. Grupę tę reprezentowało 402 fragmentów (33,6% zbioru).

GTS 2 – naczynia o powierzchni chropowaczej, zwykle grubościennie

Naczynia wykonano ze słabo wyrobionej i o znacznym stopniu schudzenia masy ceramicznej. Jako schudzającej domieszki używano głównie szamotu oraz tłucznia. Ceramikę wypalano w atmosferze utleniającej. Ścianki mają barwę jasnopomarańczową, pomarań-

czową, brązową i szarą. Przełam zwykle dwubarwny, rzadziej trójbarwny. Naczynia pokrywano najczęściej ok. 2 mm warstwą chropowacenia. W większości przypadków powierzchnię obrzucano roztworem gliny. W rezultacie otrzymywano różnej grubości warstwę chropowacenia. Grubość ścianek garnków o powierzchni chropowaczej wynosi zwykle 7–14 mm. Na niektórych fragmentach widoczne są ślady zagniatania. Grupę tę reprezentowało 423 fragmentów (35,4% zbioru).

Ceramika wczesnośredniowieczna

Wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny składał się przede wszystkim z fragmentów brzuśców z ornamentem dookolnych rowków (40,9% zbioru) (tabl. 3:6; 4:4, 6, 8). Niemożliwie było opracowanie typologii dla tego okresu, gdyż znaleziono tylko jeden reprezentatywny fragment wylewu. Był to baniasty garnek, o krótkiej szyjce, zdobiony ornamentem w postaci rowków dookolnych (tabl. 3:5).

Wydzieleno jedną grupę technologiczno-surowcową.

GTS 1 – naczynia wypalone w atmosferze utleniającej. Masa ceramiczna zawiera średnią ilość drobno- i średnioziarnistej domieszki. Ścianki mają barwę jasnopomarańczową, pomarańczową, brązową i szarą. Przełam jest dwubarwny lub trójbarwny.

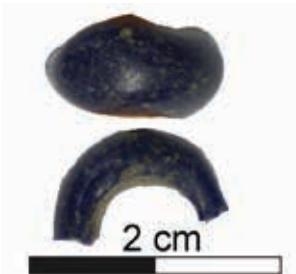
Ceramika późnośredniowieczna

Na terenie podgrodzia, w wykopie 3, znaleziono dwa niewielkie fragmenty mocno zniszczonych, niereprezentatywnych brzuśców datowanych na późne średniowiecze. Ścianki mają barwę szarą i ciemnoszaro-

szarą, a przełam jest jednobarwny.

Zabytki wydzielone

Podczas badań wykopaliskowych znaleziono tylko jeden zabytek wydzielony: połowę owalnego paciorka (ryc. 14) wykonanego z granatowego, nieprzezroczystego szkła, o powierzchni gładkiej. Otwór był zapewne szeroki. Paciorek pochodzi z warstwy 15, datowanej na wczesne średniowiecze.

Ryc. 14. Strużyna, st. 21. Połowa owalnego paciorka znalezionego w nasypie wału w wykopie 1 (fot. R. Solecki)

KOŚCI ZWIERZĘCE

ANNA GRĘZAK

Z grodziska w Strużynie, st. 21 pochodzą dwa fragmenty miednicy bydła (jednostka stratygraficzna 6, wykop 1) i czaszka bydła (jednostka stratygraficzna 202, wykop 2). Oba fragmenty miednicy są częściami talerza jednej kości biodrowej i noszą ślady rąbania. Mają ciemnobrązową barwę, która mogła powstać wskutek opalenia kości przed jej zdeponowaniem w ziemi lub długiego zalegania w wilgotnym podłożu o dużej zawartości substancji organicznych.

Natomiast czaszka bydła nie ma czytelnych śladow antropogenicznych. Jej stan zachowania jest bardzo zły. Dotarła do analizy zdekompaktowana i w licznych fragmentach (37 większych kawałków). Prawdopodobnie popękała jeszcze podczas zalegania w ziemi, a pokruszyła się w trakcie eksploracji. Zebrane elementy to głównie fragmenty mózgoczaszki (kości czołowe, skroniowe, kość ciemieniowa i potyliczna) oraz część partii twarzowej (kości nosowe, kości szczękowe z zębami przedtrzonowymi i trzonowymi). Nie znaleziono natomiast kości międzyszczekowych i przednich części kości podniebienia. Wspomniane braki mogą być konsekwencją uszkodzeń podczas wyjmowania czaszki z pokładu, w którym zalegała. Uszkodzeniu uległa także tylna część czaszki. Nie zachowały się kłykcie potyliczne i struktury z okolicy otworu wielkiego, dlatego też nie było możliwości zaobserwowania ewentualnych śladow powstałych przy odjęciu głowy od reszty tuszy zwierzęcia.

Czaszka należała do zwierzęcia w wieku powyżej 24–28 miesięcy. Proporcje moźdżeni sugerują, że była to samica. Wymiary czaszki i moźdżeni oraz kształt linii międzyrożnej wskazują, że był to osobnik w typie brachycerycznym, czyli najczęściej reprezentowanej formie morfologicznej bydła w okresie wczesnego średniowiecza na terenie ziem polskich⁶.

SZCZĄTKI ROŚLINNE

MARIA LITYŃSKA-ZAJĄC I MAGDALENA MOSKAL-DEL HOYO

Badania archeobotaniczne materiałów roślinnych wydobytych ze stanowiska 21 w Strużynie doprowadziły do oznaczenia niewielkiej liczby spalonych resztek zbóż, roślin zielnych dzikich oraz drzew i krzewów⁷. W nawarstwieniach z wczesnej epoki żelaza, skąd przebadano dwie próbki, zachowały się tylko węgle drzewne i jeden owoc (tab. 6). Były to resztki gruba zwyczajnego *Carpinus betulus*, buka zwyczajnego *Fagus sylvatica* i jesionu wyniosłego *Fraxinus excelsior*. Część

materiału oznaczono do poziomu rodzaju. Wyróżniono wśród nich klon *Acer* sp., olszę *Alnus* sp. i dominujący dąb *Quercus* sp. Kilka okazów opisano jako topola lub wierzba *Populus* sp. vel *Salix* sp.

W trzynastu próbach z okresu wczesnego średniowiecza wystąpił pojedynczy ziarniak żyta zwyczajnego *Secale cereale* i znacznie liczniejsze okazy gorzej zachowane zaliczone ogólnie do zbóż *Cerealia* indet. Rośliny zielne dzikie reprezentowane były przez nasiona komosy, w tym białej *Chenopodium album*. Najwięcej okazów należało do drzew i krzewów, wśród których dominowały resztki dębu *Quercus* sp. Ponadto oznaczono dwa gatunki, graba zwyczajnego *Carpinus betulus* i buka zwyczajnego *Fagus sylvatica*, oraz trzy rodzaje drzew klon *Acer* sp., brzoza *Betula* sp. i dąb *Quercus* sp. Jeden okaz opisano jako *Populus* sp. vel *Salix* sp. Nieliczne fragmenty zaliczono do drzew lub krzewów liściastych. Pojedyncze kawałki spalonego drewna i bardzo liczne ułamki kory pozostały nieoznaczone.

W pięciu próbach datowanych na okres późnego średniowiecza zachowały się węgle drzewne, z dominującym dębem *Quercus* sp. Oznaczono ponadto resztki buka zwyczajnego *Fagus sylvatica* i brzozy *Betula* sp. Pojedyncze nasiona należały do bzu czarnego *Sambucus* sp. i graba zwyczajnego *Carpinus betulus*. Sporo fragmentów kory i drewna pozostało nieoznaczonych.

W omawianych materiałach, we wszystkich jednostkach chronologiczno-kulturowych, obecne były niezbyt liczne owoce i nasiona niespalone. Stanowią one zapewne zanieczyszczenie dzisiejsze. Oprócz nich oznaczono, masowo występujące, jak na omawiany materiał sklerocja grzyba czarniaka właściwego *Cenococcum geophilinum*. Pięć prób nie zawierało żadnego materiału roślinnego.

CHRONOLOGIA STANOWISKA

MAGDALENA RUTYNA

Na podstawie analizy materiału ceramicznego wydzielono dwa główne horyzonty chronologiczne. Pierwszy to okres wczesnej epoki żelaza (Faza I), reprezentowany łącznie przez 1194 fragmentów ceramiki. Wyprofilowano wówczas dno fosy oraz użytkowano majdan. Drugi horyzont związany jest z budową umocnień we wczesnym średniowieczu (Faza III). W trakcie badań w sezonie 2014 pozyskano 44 fragmentów ceramiki.

Przeprowadzono również datowanie termoluminescencyjne oraz radiowęglowe. Do badań termoluminescencyjnych wybrano fragment wylewu naczynia z wypełniska 62 jamy 63. Uzyskane datowanie dało

⁶ Lasota-Moskalewska 1984.

⁷ Opis metody: Lityńska-Zająć i Moskal-del Hoyo 2016.

Tabela 6. Spalone i niespalone szczątki roślinne ze stanowiska z wczesnej epoki żelaza oraz okresów wczesnego i późnego średniowiecza lub okresu nowożytnego w Strużynie, st. 21. Objaśnienia: typ szczątku: z - ziarniak, o - owoc, n - nasiono, d - drewno, ko - kora, sc - sklerocja, ? - nieokreślony (oprac. M. Lityńska-Zając i M. Moskal-del Hoyo)

Nazwa taksonu	Chronologia	Wczesna epoka żelaza	Wczesne średniowiecze	Późne średniowiecze	Suma
	Typ szczątku	Szczątki spalone			
<i>Secale cereale</i>	z		1		1
<i>Cerealia</i> indet.	z		12		12
<i>Chenopodium album</i>	n		1		1
<i>Chenopodium</i> sp.	n		1		1
<i>Carpinus betulus</i>	d	5	2		7
<i>Carpinus betulus</i>	o	1		1	2
<i>Fagus sylvatica</i>	d	1	7	2	10
<i>Fraxinus excelsior</i>	d	1			1
<i>Acer</i> sp.	d	3	2	1	6
<i>Alnus</i> sp.	d	1			1
<i>Betula</i> sp.	d		1	1	2
<i>Populus</i> sp.	d		2		2
<i>Populus</i> sp. vel <i>Salix</i> sp.	d	4	1		5
<i>Quercus</i> sp.	d	24	348	92	464
<i>Sambucus</i> sp.	n			1	1
liściaste	d	1	2		3
nieoznaczony	d	2	5	80	87
nieoznaczony	ko		25	41,900 cm	66,900 cm
Suma		43	410	127,900 cm	672,900 cm
<i>Cenococcum geophilinum</i>	sc	139	180	41	360
Szczątki niespalone					
<i>Urtica dioica</i>	o	1			1
<i>Veronica chamaedrys</i>	n		1		1
<i>Trifolium</i> sp.	n			4	4
<i>Betula pendula</i>	lu			8	8
<i>Betula pendula</i>	o	1		1	2
<i>Carpinus betulus</i>	o			1	1
<i>Sambucus nigra</i>	n		1		1
<i>Tilia cordata</i>	o		1		1
<i>Betula</i> sp.	o			2	2
nieoznaczony	?	1	3		4
Suma		3	6	2	25

przedział prawdopodobieństwa: 310–30 r. p.n.e.⁸ Otrzymany wynik należy wiązać z I fazą funkcjonowania grodziska.

Do analizy radiowęglowej wybrano fragment węgla drzewnego ze spalonej belki 76 (W1). Datowanie po kalibracji dało przedział lat 862–991 z prawdopodobieństwem 89,7%. Należy więc powiązać je z trzecim wydzielonym okresem chronologicznym (Fazą III).

DZIEJE GRODZISKA W STRUŻYNIE, ST. 21

Grodzisko w Strużynie usytuowano na wysokim cyplu, który posiadał naturalne walory obronne. Najstarsza

faza użytkowania stanowiska datowana jest na wczesną epokę żelaza i należy wiązać ją z kulturą kurhanów zachodniobałtyjskich¹⁰. Na majdanie grodziska (W1) powstały wówczas dwa poziomy użytkowe ze skupiskami kamieni. Był może usypano wówczas także wał grodziska, który mógł zostać zniwelowany we wczesnym średniowieczu. W zachodniej części stanowiska wyprofilowano koryto fosy (W2) oraz zbudowano prawdopodobnie kładkę. Świadczą o tym pozostałości odkrytych na dnie fosy spalonych fragmentów drewna. Na podstawie dużej ilości pozyskanej ceramiki stwierdzić należy, że stanowisko to funkcjonowało przez dłuższy czas.

Teren grodziska zaczęto ponownie użytkować we wczesnym średniowieczu. Horyzont ten należy wiązać z budową umocnień – wału i fosy. W południowo-zachodnim narożniku wykopu 1 odkryto

⁸ Kobyliński 2016: 107.

⁹ Kobyliński 2016: 107.

¹⁰ Zob. J. Okulicz 1973.

kolejne poziomy spalonych fragmentów bierwion. Zadokumentowane nawarstwienia kulturowe przybrały kształt leju zwężającego się do poziomu calca. Można zatem przypuszczać, że są to pozostałości jednej ze ścian spalonego drewnianego budynku, który znajdował się na szczytce wału.

Na majdanie (W1) grodziska w okresie tym funkcjonował obiekt (prawdopodobnie mieszkalny). We

wczesnym średniowieczu fosa zewnętrzna została częściowo oczyszczona. Niewielka ilość ceramiki wczesnośredniowiecznej prawdopodobnie świadczy o tym, że w tym okresie stanowisko to pełniło funkcję refugialną.

Niejednoznaczna jest chronologia podgrodzia. Pozyskana ceramika wskazuje na to, że teren ten był użytkowany zarówno we wczesnej epoce żelaza, jak i we wczesnym średniowieczu.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Abramek B.
1995. Grodzisko średniowieczne w Widoradzu pod Rudą koło Wielunia, st. 1. Wstępne podsumowanie wyników. *Sieradzki Rocznik Muzealny* 10: 103–119.
2007. Militaria z grodziska średniowiecznego w Widoradzu pod Rudą koło Wielunia. *Archaeologia Historica Polona* 17: *Studia z dziejów wojskowości, budownictwa, kultury*, 95–111. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Achremczyk, S.
2006. Susz polityczne dzieje miasta, [w:] J. Cygański (red.), *Susz. Z dziejów miasta i okolic*, 33–40. Olsztyn: Muzeum Warmii i Mazur.
- Acsádi, G. i J. Nemeskéri
1970. *History of human life span and mortality*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Andel, K.
1959. Pekáče a pece z doby hradištej v Zemplíne. *Študijné Zvesti AÚSAV* 3: 115–129.
- Affelski, J. i Z. Dłubakowski
2011. Badania archeologiczne na wielokulturowej osadzie w Legardzie, stanowisko 1 (AZP 52–52/1), gm. Gostynin, woj. mazowieckie, w latach 2005–206, [w:] *Raport 2005–2006*, 487–495.
- Andrzejewska, A.
1997. Jeszcze o tzw. ceramice husyckiej z terenu Kujaw na przykładzie znalezisk ze Zgławiczkami, woj. włocławskie. *Archaeologia Historica Polona* 5: 175–185.
- Ansorge, J.
2000. Mittelalterliche Kalkbrennerei in Vorpommern, [w:] U. Müller (red.), *Handwerk, Stadt, Hanse. Ergebnisse der Archäologie zum mittelalterlichen Handwerk im südlichen Ostseeraum*, 131–144. Frankfurt: Peter Lang.
- Antoniewicz J.
1949. Rezerwat: grodzisko w Świecie. Maszynopis w Archiwum Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.
1950. Z zagadnień ochrony zabytków wczesnośredniowiecznego budownictwa obronnego na Warmii i Mazurach. *Sprawozdania Państwowego Muzeum Archeologicznego* 3: 51–77.
1954. Zagadnienie wczesnożelaznych osiedli obronnych na wschód od dolnej Wisły i w dorzeczu rzeki Pregoły. *Wiadomości Archeologiczne* 20: 327–368.
1964. Osiedla obronne okresu wczesnożelaznego w Prusach. *Świątowit* 25: 5–211.
- Antoniewicz, W. i Z. Wartołowska
1964. *Mapa grodzisk w Polsce*. Wrocław: Ossolineum.
- Auch, M., M. Bogucki i M. Trzeciecki
2012. Osadnictwo średniowieczne i nowożytnie na stanowisku Janów Pomorski 1, [w:] M. Bogucki i B. Jurkiewicz (red.), *Janów Pomorski, stan. 1. Wyniki ratowa-*niczych badań archeologicznych w latach 2007–2008, 1:2, 233–295. *Studia nad Truso 1*. Elbląg: Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu.
- Barnycz-Gupieniec, R.
1959. *Naczynia drewniane z Gdańska w XXIII wieku*. Acta Archaeologica Universitatis Lodzienensis 8. Łódź: Ossolineum.
- Baron, J. i P. Rzeźnik
1999. Wczesnośredniowieczny budynek z tzw. korytarzykiem wejściowym z osady w Obiszowie na Wzgórzach Dalkowskich. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 41: 269–280.
- Bass, W.M.
1995. *Human osteology: a laboratory and field manual*. Springfield: Missouri Archeological Society.
- Behla, A.
1888. *Die vorgeschichtlichen Rundwälle im östlichen Deutschland*. Berlin: A. Asher.
- Beranová, M.
1979. Diskuse o tzv. pražnicích. *Archeologické rozhledy* 31 (1): 101–104.
- Bezzenberger, A.
1900. Hügelgrab bei Gr. Hanswalde, Kr. Mohrungen. *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia* 21: 88–90.
- Bieńkowska, K.
2005. Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Surażu, woj. podlaskie. *Podlaskie Zeszyty Archeologiczne* 1: 121–166.
- Bieńkowska, K. i N. Pachobut
2006. *Dziedzictwo archeologiczne Podlasia i Grodzieńszczyzny*. Białystok: Muzeum Podlaskie w Białymostku.
- Biermann, F. (red.)
2001. *Penigsberg. Untersuchungen zu der slawischen Burg bei Mittenwalde und zum Siedlungswesen des 7./8. Jahrhunderts am Teltow und im Berliner Raum*. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 26. Weissbach: Beier and Beran.
- Biermann, F., C. Herrmann i A. Koperkiewicz
2016. Alt Wartenburg / Barczewko na Warmii. Początki miasta średniowiecznego i jego fortyfikacje, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 49–70. Archaeologica Hereditas 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Błędowski, P., W. Chudziak i M. Weinkauf
2007. Wczesnośredniowieczna osada podgrodowa i cmentarzysko szkieletowe w Kałdusie, gm. Chełmno, stanowisko 2 (badania w latach 2004–2005), [w:] XV Sesja Pomorza Znawcza, 249–261. Elbląg: Muzeum Archeologiczno-Historyczne.
- Błoński, M.
2000. Średniowieczne ostrogi z grodziska na Zawodziu w Kaliszu. *Archeologia Polski* 45: 53–91.

Wykaz cytowanej literatury

- Boetticher, A.
1898. *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreußen*. T. 3: *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Oberlandes*. Königsberg: Kommissionsverlag von Bérnh. Teichert.
- Boguwolski, R.
1976. Plemięta, gm. Gruta. *Informator Archeologiczny* 1975: 256–257.
- Bojanowski, M.J., U. Czarniecka, A. Gąsiński, P. Jokubauskas, U. Kobylińska, Z. Kobyliński i Ł. Kruszewski
2016. Petrografia ceramiki pradziejowej i średniowiecznej z grodzisk zachodniej części ziem pruskich, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 113–171. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Bojanowski, M.J., U. Kobylińska i Z. Kobyliński
2013. Wyniki badań petrograficznych ceramiki z grodzisk w Kamionce, Mozgowie i Borecznie w powiecie iławskim, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 423–456. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Bojarski, J.
1997. Wczesnośredniowieczne grodzisko w Szynwałdzie, woj. toruńskie (badania w 1995 roku), [w:] W. Chudziak (red.) *Wczesnośredniowieczny szlak lądowy z Kujaw do Prus (XI wiek): studia i materiały*, 163–186. Adalbertus – tło kulturowo-geograficzne wyprawy misyjnej św. Wojciecha na pogranicze polsko-pruskie 2. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Instytut Archeologii i Etnologii.
1998. Weryfikacja grodzisk wczesnośredniowiecznych na Pojezierzu Iławskim w latach 1995–1997, [w:] M. Dworaczyk et al. (red.), *XII Sesja Pomorzanowcza, Szczecin 23.-24. października 1997 r.: materiały*, 199–210. Acta Archaeologica Pomoranica 1.
2007. Wczesnośredniowieczne pucharki ceramiczne z Napolą, jako podstawa rekonstrukcji kontaktów kulturowych w strefie chełmińsko-dobrzyńskiej. *Archaeologia Historica Polona* 17: 397–421.
- 2012a. Badania nad morfologią i stylistyką wczesnośredniowiecznych naczyń ceramicznych z Napolą na ziemi chełmińskiej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia* 32: 291–364.
- 2012b. *Wczesnośredniowieczny mikroregion osadniczy w Napolu na ziemi chełmińskiej. Wytwórczość garnkarska jako źródło poznania lokalnych procesów osadniczych*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Bokiniec, A.Z.
2006. Przyczynek do znajomości materiałów z przełomu epok kamienia i brązu w obwodzie kaliningradzkim na podstawie badań W.I. Timofiejewa, [w:] A.Z. Bokiniec i J. Sobieraj (red.), *Pruthenia Antiqua: studia do pradziejów i wczesnej historii ziem pruskich*, t. 2: 185–195. Olsztyn: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich.
- Born, E.
1984. *Die Kunst zu Drechseln*. München: Callwey.
- Brachmann, H.
1964. Slawische Pokale aus dem Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik. *Boden Denkmalpflege in Mecklenburg* 1964: 265–272.
- Brzeziński, W.
1991. Badania osady i grodziska w Rostku gm. Gołdap, pow. suwalski w latach 1984–1986. *Rocznik Białostocki* 17: 372–377.
- Brzeziński, W. (red.)
2007. *Skarby wieków średnich. Katalog wystawy*. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne.
- Brzostowicz, M.
1993. Wczesnośredniowieczne grodzisko w Spławiu, gm. Kołaczkowo, woj. poznańskie. Wstępne podsumowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych z lat 1991–1992. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 2: 115–132.
2002. *Bruszczewski zespół osadniczy we wczesnym średniowieczu*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Buikstra, J.E. i D.H. Ubelaker (red.)
1994. *Standards for data collection from human skeletal remains*. Fayetteville: Arkansas Archeological Survey, Research Series 44.
- Buko, A.
- 1990a Wykorzystanie zjawisk erozji ceramiki w analizach procesów formowania się stanowisk osadniczych. *Sprawozdania Archeologiczne* 42: 349–359.
- 1990b *Ceramika wczesnopolaska. Wprowadzenie do badań*. Wrocław: Ossolineum.
- Cappers, R.T.J., R.M. Bekker i J.E.A. Jans
2006. *Digitale zadenatlas van Nederland*. Groningen: Bartschuis Publishing & Groningen University Library.
- Chilmon, K.
1981. Katalog zabytków z cmentarzyska wczesnośredniowiecznego w Czarnej Wielkiej, gm. Grodzisk, woj. białostockie (z badań Akademii Medycznej w Białymostku). *Rocznik Białostocki* 15: 211–244.
- Chlebowski, B. i W. Walewski (red.)
1890. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 11. Warszawa: Kasa im. Józefa Mianowskiego.
- Chłodnicki, M. i L. Krzyżaniak (red.)
1998. *Gazociąg pełen skarbów archeologicznych*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Prehistoryczne.

- Chmielowska, A.
1971. *Grzebienie starożytne i średniowieczne z ziem polskich*. Acta Archaeologica Lodziensia 20. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Chudziak, W.
1991. *Periodyzacja rozwoju wczesnośredniowiecznej ceramiki z dorzecza dolnej Drwęcy (VII-XI/XII w.)*. Toruń: Towarzystwo Krzewienia Świadomości Historycznej Civitas i Instytut Archeologii i Etnografii UMK.
1997. *Sprawozdanie z badań weryfikacyjnych na grodzisku nad Jeziorem Silm*. Maszynopis w Archiwum WUOZ w Olsztynie, delegatura w Elblągu, teczka: Silm.
- Chudziak, W. i J. Bojarski
1996. *Sprawozdanie z badań na stanowisku 1 w Suszu, gm. loco w 1996 r.* Toruń: Instytut Archeologii i Etnologii UMK w Toruniu (maszynopis).
- 1997a. *Opracowanie wyników badań grodziska wczesnośredniowiecznego w Łaniachu, gm. Ilawa, woj. olsztyńskie (stanowisko 9)*. Maszynopis w archiwum Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- 1997b. *Opracowanie wyników badań na stanowisku 1 w Wieprzu, gm. Ilawa, woj. olsztyńskie*. Maszynopis w archiwum Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Chudziak, W., R. Kaźmierczak i J. Niegowski
2011. *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006–2009)*. Toruń: Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Fundacja Amicus Universitatis Nicolai Copernici.
- Chudziakowa, J.
1974. *Kultura łużycka na terenie międzyrzecza Wisły, Drwęcy i Osy*. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Prace Archeologiczne 5. Poznań: PWN.
- Chudziakowa, J. (red.)
1994. *Wczesnośredniowieczne grodziska ziemi chełmińskiej. Katalog źródeł*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Archeologii i Etnologii.
- Cnotliwy, E.
1973. *Rzemiosło rogownicze na Pomorzu wczesnośredniowiecznym*. Wrocław: Ossolineum.
1999. Wczesnośredniowieczne przedmioty z poroża i kości z Kruszwicy na Kujawach. *Studia Archeologiczne* 31: 153–241.
2013. *Przedmioty z poroża i kości z Janowa Pomorskiego*, [w:] M. Bogucki i M.F. Jagodziński (red.), *Studia nad Truso 2, 13–181*. Elbląg: Muzeum Archeologiczno-Historyczne. Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Cnotliwy, E., L. Leciejewicz i W. Łosiński (red.)
1983. *Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe*. Wrocław: Ossolineum.
- Conwentz, H.
1892. Pfahlbau und Burgwall von Kl.-Ludwigsdorf, Kr. Rosenberg in Westpreussen. *Nachrichten über deutsche Alterthumsfunde* 3: 81–82.
1905. *Das Westpreussische Provinzial-Museum 1880–1905. Nebst bildlichen Darstellungen aus Westpreußens Natur und vorgeschichtlicher Kunst*. Danzig: Provinzial-Museum.
- Corpus*
1973. *Corpus archäologischer Quellen zur Frühgeschichte auf dem Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik (7. bis 12. Jahrhundert). 1. Bezirke Rostock (Westteil), Schwerin und Magdeburg*. Berlin: Akademie Verlag.
1979. *Corpus archäologischer Quellen zur Frühgeschichte auf dem Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik (7. bis 12. Jahrhundert). 2. Bezirke Rostock (Ostteil), Neubrandenburg*. Berlin: Akademie Verlag.
- Cramer, H.
1885. Urkundenbuch zur Geschichte des vormaligen Bisthums Pomesanien 1. *Zeitschrift des historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder* 15.
1886. Urkundenbuch zur Geschichte des vormaligen Bisthums Pomesanien 2. *Zeitschrift des historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder* 16.
- Crome H.
1937. Karte und Verzeichnis der vor und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen. *Altpreußen. Vierteljährsschrift für Vor und Frühgeschichte* 2: 97–125.
1938. Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußens. T. 1. Nebst alphabetischem Verzeichnis der Wehranlagen mit Angabe des Schrifttums. *Prussia* 32: 173–209, 297–324.
1940. Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußens (Schluß). *Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde* 34: 83–154.
- Czebreszuk, J.
1996. *Społeczności Kujaw w początkach epoki brązu. Materiały do syntezy pradziejów Kujaw* 7. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu i Poznańskie Towarzystwo Prehistoryczne.
2000. Osadnictwo społeczności kultury ceramiki sznurowej, [w:] A. Kośko (red.), *Osadnictwo kultur późnoneolitycznych oraz interstadium epok neolitu i brązu: 3900–1400/1300 przed Chr.*, 423–454. Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego. T. 3, Część 4. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Dąbrowska, M.
1987. *Kafle i piece kaflowe w Polsce do końca XVIII wieku*. Wrocław: Instytut Historii Kultury Materialnej PAN.
- Dąbrowski, J.
1999. Wczesnośredniowieczne pucharki ceramiczne z terenu Polski, [w:] *Studia nad osadnictwem średniowiecznym ziemi chełmińskiej* 3: 227–254. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Dembińska, M.
1963. *Konsumpcja żywnościowa w Polsce średniowiecznej*. Warszawa: Instytut Historii Kultury Materialnej PAN.

Wykaz cytowanej literatury

- Dębowska, B.
2001. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Cerkiewniku. *Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski* 3: 7–39.
- Długokęcki, W.
2006. Uwagi o genezie i rozwoju wczesnośredniowiecznych Prus do początków XIII wieku. *Pruthenia* 2: 9–54.
- Driesch, von den A.
- 1976 *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*. Harvard: Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University.
- Dudak, W. i P. Owczarek
2014. Osada wielokulturowa w Orenicach koło Piątku w woj. łódzkim. Materiał ruchomy. Autostrada A1, [w:] J. Maik (red.), *Archeologiczne zeszyty autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN* 16: 26–28. Łódź: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Dzieduszycki, W.
1976. Wykorzystanie surowca drzewnego we wczesnośredniowiecznej Kruszwicy. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 24 (1): 35–54.
1982. *Wczesnomiejska ceramika kruszwicka w okresie od 2. połowy X wieku po połowę XIV w.* Wrocław: Ossolineum.
- Dzierżykraj-Rogalski, T.
1960. Szczątki kostne z grobów ciałopalnych jako przedmiot badań antropologicznych. *Człowiek w czasie i przestrzeni* 3 (1): 49–51.
1968. Uwagi metodologiczne o badaniu szczątków kostnych z grobów ciałopalnych, [w:] K. Jażdżewski, (red.), *Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a venetoribus dicatus*, 627–635. Wrocław: Ossolineum
- Dziubek, E.
1988. Ceramika naczyniowa z zamku rycerskiego w Sadłowie, gm. Rypin, woj. Włocławskie. Informacjestępne. *Acta Universitatis Lodzienensis. Folia Archaeologica* 22: 121–146.
2004. Architektoniczne elementy obiektu oraz wystrój i wyposażenie izb zamkowych, [w:] L. Kajzer (red.), *Zamek w Sadłowie na ziemi dobrzyńskiej*, 177–186. Rypin: Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej.
- Engel, M.
2002. Piec wapienniczy z osady w Konikowie (Rostku). Wyniki badań wykopaliskowych w sezonach 1999–2000, [w:] M. Karczewska i M. Karczewski (red.), *Badania archeologiczne w Polsce północno-wschodniej i na zachodniej Białorusi w latach 2000–2001*, 321–331. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymostku.
- Engel, M., P. Iwanicki, G. Iwanowska i C. Sobczak
2013. Grodziska Jaćwieży w perspektywie badań Działu Archeologii Bałtów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 45–63, Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Engel, M., J. Okulicz-Kozaryn, C. Sobczak
2009. Warowna siedziba jaćwieskiego nobila III wojny? Architektura obronna kompleksu osadniczego w Szurpiłach, [w:] A. Bitner-Wróblewska i W. Brzeziński (red.), *Bałtowie i ich sąsiedzi. Marian Kaczyński in memoriam*, 517–544. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne.
- Engel, M. i C. Sobczak
2016. Grodziska jaćwieskie w świetle najnowszych badań interdyscyplinarnych, [w:] Z. Kobyliński (red.) *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 7–26. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Fedorczyk, M.
1998. Materiał ceramiczny z osady na „Ptasiej Wyspie”, st. II, gm. Mrągowo, woj. olsztyńskie, [w:] M. Karczewski (red.), *Ceramika zachodniobałtyjska od wczesnej epoki żelaza do początku ery nowożytnej*, 139–148. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymostku.
- Filipowiak, W.
1962. *Wolinianie. Studium osadnicze, cz. I.* Szczecin: Szczecińskie Towarzystwo Naukowe.
- Fonferek, J., M. Marcinkowski i U. Sieńkowska
2012. *Elbląg – życie codzienne w porcie hanzeatyckim.* Elbląg: Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu.
- Fuglewicz, B.
2013. Obraz społeczności radomskiej wczesnego średniowiecza przez pryzmat tzw. zabytków wydzielonych, [w:] A. Buko, D. Główka i M. Trzeciecki (red.), *Ziemia niczyja – ziemia nieznana. Schyłek starożytności i średniowiecze na ziemiach między Wisłą a Pilicą*, 77–105. Radom – korzenie miasta i regionu 4. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Gajewska, M. i J. Kruppé
1965. Badania terenowe w Solcu nad Wisłą, pow. Lipsko w 1963 roku. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 13: 161–184.
1973. Rzut oka na dotychczasowe wyniki badań archeologicznych we Fromborku. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 21: 617–631.
- Gałązka, D.
- 2012a. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1 : 50 000 arkusz Iława.* Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- 2012b. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1 : 50 000 arkusz Lubawa.* Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.

- Gazda, D., J. Jezierska, J. Konik i P. Szlązak
 2013. Badania archeologicznej Misji Pomezańsko-Bałtyjskiej obiektów warownych w Starym Dzierzgoniu i Bogdanach w latach 2009–2012. [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 135–180. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Gąssowska E. i Ł. Okulicz
 1975. Badania sondażowe osiedla obronnego w miejscowości Maradki, pow. Mrągowo. *Świątowit* 34: 319–326.
- Gee, H.
 1993. The distinction between postcranial bones of *Bos primigenius* Bojanus, 1827 and *Bison priscus* Bojanus, 1827 from the British Pleistocene and taxonomic status of *Bos* and *Bison*. *Journal of Quaternary Science* 8 (1): 79–92.
- Gierlach, B.
 1966. Zabytki metalowe. *Warszawskie Materiały Archeologiczne* 1: 141–148.
 1972. *Kowalstwo mazowieckie XIII–XVIII w.* Ciechanów: Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych.
- Gładykowska-Rzeczycka, J.
 1972. Historia, rozwój i wyniki badań materiałów kostnych z cmentarzyków ciałopalnych ze szczególnym uwzględnieniem Polski. *Pomorania Antiqua* 4: 21–67.
 1974. O metodach stosowanych w badaniach materiałów kostnych z ciałopalnych cmentarzyków, [w:] H. Giżyńska (red.), *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, 85–92. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Głosek, M.
 1985. Militaria z grodziska w Plemiętach. Broń sieczna, drzewcowa i obuchowa, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*, 99–106. Warszawa: PWN.
 1996. *Późnośredniowieczna broń obuchowa w zbiorach polskich*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
 2004. Średniowieczne uzbrojenie plebejskie w świetle źródeł ikonograficznych i pisanych na ziemiach polskich. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archeologica* 24: 237–248.
- Górska, I., L. Paderewska, J. Pyrgała i W. Szymański
 1976. *Grodziska Mazowsza i Podlasia*. Wrocław: Osolineum.
- Górski K. (red.)
 1949. *Związek Pruski i poddanie się Prus Polsce. Zbiór tekstów źródłowych*. Poznań: Instytut Zachodni.
- Grążawski, K.
 1988. Średniowieczny gródek rycerski w Bachotku na Ziemi Chełmińskiej w świetle badań archeologicznych. *Sprawozdania Archeologiczne* 11: 317–341.
1993. Ze studiów nad pograniczem słowiańsko-pruskim we wczesnym średniowieczu – problem grodów w Dolinie Lutryny. *Pomorania Antiqua* 15: 29–56.
2002. *Przemiany w wytwórczości garnkarskiej w rejonie środkowej Drwęcy we wczesnym średniowieczu (2. połowa VII w. – 1. połowa XIII w.)*. Włocławek: Lega.
2003. *Życie codzienne na ziemi chełmińskiej i dobrzyńskiej w średniowieczu*. Włocławek: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku.
2009. *Ziemia lubawska na pograniczu słowiańsko-pruskim w VIII–XIII w. Studium nad rozwojem osadnictwa*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
2013. Z nowszych badań nad grodziskami pogranicza słowiańsko-pruskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 83–108. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
2015. Koncepcja i wstępne wyniki badań w Kurzętniku i Bratianie. *Materiały do Archeologii Warmii i Mazur* 1: 367–372.
- Gręzak, A.
 2013. Aneks 1: Materiał osteologiczny z grodziska w Kamionce, st. 9 z badań w 2012 roku, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 297–300. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Gręzak, A. i B. Kurach
 1996. Konsumpcja mięsa w średniowieczu oraz w czasach nowożytnych na terenie obecnych ziem Polski w świetle danych archeologicznych. *Archeologia Polski* 41: 139–167.
- Gruszka, B.
 2012. Wczesnośredniowieczne zabytki ceramiczne ze stan. 2 w Nowicu, gm. Lubsko, woj. lubuskie w ujęciu stylistyczno-technologicznym, [w:] B. Gruszka (red.), *Nowiniec, stan. 2 – wczesnośredniowieczny gród na pograniczu śląsko-łużyckim w świetle badań interdyscyplinarnych*, 47–129. Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej.
- Haftka, M.
 1974. Wczesnośredniowieczny puchar na pustej nóżce z Elbląga na tle ważniejszych znalezisk z terenu Polski. *Pomorania Antiqua* 5: 329–342.
1988. Grodzisko w Waćmierku, gm. Tczew. *Pomerania*

Wykaz cytowanej literatury

- Antiqua* 13: 171–198.
- Haftka, M. i S. Wadyl
2015. *Węgry. Zespół osadniczy na pograniczu pomorsko-pruskim w XI-XII w.* Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku.
- Halstead, P. i P. Collins
2002. Sorting the sheep from the goats: morphological distinctions between the mandibles and mandibular teeth of adult ovis and capra. *Journal of Archaeological Science* 29: 545–553.
- Hartmann, E.
1967. *Das Kirchspiel Locken Kr. Osterode i. Ostpr. Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ostmitteleuropas* 78. Marburg: J.G. Herder-Institut.
- Hensel, W.
1950–1959. *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wcześniehistorycznej*, t. 1–3. Poznań: Polskie Towarzystwo Prehistoryczne.
1987. *Słowiańska wcześnieśredniowieczna. Zarys kultury materialnej.* Warszawa: PWN.
- Hensel, W. i Z. Hilczer-Kurnatowska
1972–1987. *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wcześniehistorycznej*, t. 4–6. Wrocław: Ossolineum.
- Hensel, W., Z. Hilczer-Kurnatowska i A. Łosińska
1995. *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wcześniehistorycznej*, t. 7. Wrocław: Ossolineum.
- Herbich, T.
2013. Wyniki badań metodą magnetyczną wybranych stanowisk archeologicznych w rejonie Iławы w 2012 roku, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 351–359. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Herrmann, J.
1998. *Ralswiek auf Rügen. Die slawisch-wikingischen Siedlungen und deren Hinterland. Teil II – Kultplatz, Boot 4, Hof, Propstei, Mühlenberg und Ruard.* Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommerns 33. Lübsdorf: Landesamt für Kultur und Denkmalpflege Mecklenburg-Vorpommern.
- Heym, W.
1933. Siedlungsgrabungen im Kreise Rosenberg. *Heimatkalender des Kreis Rosenberg* 1933: 51–60. Marienwerder.
- Hilczerówna, Z.
1956. *Ostrogi polskie z X–XIII wieku.* Poznań: PWN.
1961. *Rogownictwo gdańskie w X–XIV wieku.* Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- Hoffmann, M.J.
1992. Nieznane materiały kultury kurhanów zachodniobałtyjskich, [w:] J. Okulicz-Kozaryn i W. Nowakowski (red.), *Studia z archeologii ludów barbarzyńskich z wybrzeży Bałtyku i dorzecza Wisły*, 20–38. Barbaricum 2. Warszawa: Tokawi.
1996. Wielokulturowy obiekt grobowy w Pomielinie na Pojezierzu Iławskim, [w:] W. Nowakowski (red.), *Concordia. Studia ofiarowane Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, 81–92. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- 1999a. *Źródła do kultury i osadnictwa południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.* Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- 1999b. Najdawniejsze dzieje Iławы i okolic, [w:] *Iława*, 9–21. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
2000. *Kultura i osadnictwo strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.* Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
2006. Susz i okolice w starożytności i wczesnym średniowieczu, [w:] J. Cygański (red.), *Susz. Z dziejów miasta i okolic*, 1032. Olsztyn: Muzeum Warmii i Mazur.
2013. *Dzieje archeologii Prus Wschodnich od początku XVIII wieku do 1920 roku.* Olsztyn: Pracownia Wydawnictw Naukowych.
- Hoffmann, M.J. i A. Mackiewicz
2004. *Średniowieczne założenia obronne powiatu ostródzkiego.* Ostróda: Muzeum w Ostródzie.
- Hollack E.
1908. *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen. Im Auftrage des ostpreußischen Provinzial Verbandes bearbeitet und herausgegeben.* Głogów – Berlin: KommissionsVerlag von Carl Flemming.
- Holub, P., D. Merta i A. Zúbek
2006. Cihlářská a vápenická pec na ulici Božetěchova v Brně–Králově Poli, [w:] J. Merta i O. Merta (red.), *Archeologia technica 17. Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami*, 45–51. Brno: Technické muzeum v Brně.
- Hołubiec, J.
1971. Historia lamp naftowych. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 16 (4): 739–766.
- Horbacz, T.J., A. Mikołajczyk i L. Wojda
1980. Ceramika husycka z Włocławka. *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, seria C: Oświata i kultura, 9–25. Włocławek: Włocławskie Towarzystwo Naukowe.
- Ignaczak, M.
2002. Ze studiów nad genezą kultury lużyckiej w strefie Kujaw. Materiały do syntezy pradziejów Kujaw

10. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Ignaczak, M. i J. Affelski
2012. Osadnictwo z wczesnego okresu epoki żelaza na stanowisku Janów Pomorski, [w:] M. Bogucki i M.F. Jagodziński (red.), *Janów Pomorski stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007–2008. Tom 1. Od paleolitu do wczesnego okresu wędrówek ludów*, 51–157. Studia nad Truso 1:1. Elbląg: Muzeum Archeologiczno-Historyczne.
- Iwanowska, G.
2015. Grodzisko w Jeglincu w świetle nowych badań, [w:] S. Wadyl, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur 1*, 29–32. Warszawa – Białystok: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymostku.
- Jagodziński, M.
1997. *Archeologiczne ślady osadnictwa między Wisłą a Pasłęką we wczesnym średniowieczu: katalog stanowisk*. Warszawa: Naukowa Oficyna Wydawnicza „Scientia”. Adalbertus: tło kulturowo-geograficzne wyprawy misyjnej św. Wojciecha na pogranicze polsko-pruskie 3.
2013. Wyniki badań archeologicznych grodzisk w Myślećninie, Kwietniewie i Weklisach, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 180–203. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Jasiński T.
1981. Początki Torunia na tle osadnictwa średniowiecznego. *Zapiski Historyczne* 46 (4): 5–33 (581–609).
- Jaskanis, D.
2008. Świecka. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy na północno-wschodnim Mazowszu. Warszawa: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich i Muzeum Podlaskie w Białymostku.
- Jaskanis, J.
2013. *Szwajcaria. Cmentarzysko bałtyjskie kultury sudeckiej w północno-wschodniej Polsce*. Warszawa: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie i Muzeum Okręgowe w Suwałkach.
- Jaskulska, E.
2013. Aneks 2: Kości ludzkie z grodziska w Kamionce, st. 9 z badań w 2012 roku, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 301–303. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Jaworski, K.
1990. *Wyroby z kości i poroża w kulturze wczesnośredniowiecznego Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Volumen.
- Jóźwiak, B.
2003. *Społeczności subneolitu wschodnioeuropejskiego na Niżu Polskim w międzymiejscu Odry i Wisły*. Materiały do syntezy pradziejów Kujaw 11. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Jurys, L. i T. Woźniak
2009. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1:50 000 arkusz Łukta*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Kabulski, P.
2003. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1:50 000, arkusz Susz*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Kajzer, L.
1986. Opracowanie zbioru ceramiki naczyniowej z „wieży Karnkowskiego” zamku w Raciążku. *Kwartalnik Historii Kultury Materiałnej* 34 (2): 199–225.
1988. Przyczynek do znajomości tzw. ceramiki husyckiej z Kujaw. *Kwartalnik Historii Kultury Materiałnej* 36 (4): 651–663.
- Kaletyn, M., T. Kaletyn i J. Łodowski
1968. *Grodziska wczesnośredniowieczne województwa wrocławskiego*. Wrocław: Ossolineum.
- Kalinowski, P.
2009. *Śląskie monety Habsburgów. Katalog. Część II. Lata 1657–1705*. Kalety: Wydawnictwo Piotr Kalinowski.
- Kalagate, S.
1994. Ceramika z wieży rycerskiej w Witkowie, gm. Szprotawa, woj. zielonogórskie, stanowisko 6, [w:] A. Gruszczyńska (red.), *Garnkarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, 161–184. Rzeszów: Muzeum Okręgowe.
- Kałużna-Czaplińska, J., P. Gątarek, A. Rosiak, U. Kobylińska i Z. Kobyliński
2016. Zawartość kwasów tłuszczyowych w ceramice pochodzącej z pradziejowych i średniośredniowiecznych grodzisk z zachodniej części ziem pruskich, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 173–209. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kałużna-Czaplińska, J., U. Kobylińska i Z. Kobyliński
2013. Zawartość kwasów tłuszczyowych w ceramice z grodzisk w Kamionce, Mozgowie i Borecznie w powiecie iławskim, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 457–466. Archaeologica Hereditas

Wykaz cytowanej literatury

- tas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Kamińska, J.
1953. *Grody wczesnośredniowieczne ziem Polski środkowej na tle osadnictwa*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
1968. Siedlątków, obronna siedziba rycerska z XIV wieku. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 15: 15–85.
- Kapusta, E.
1987. Ceramika naczyniowa z zamku w Brześciu Kujawskim na tle specyfiki późnośredniowiecznej i nowożytnej ceramiki kujawskiej. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica* 21: 131–166.
- Karczewski, M.
1998. Ceramika kultury kurhanów zachodniobałtyjskich z osady w Paprotkach Kolonii, stan. 41 w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich, [w:] M. Karczewski (red.), *Ceramika zachodniobałtyjska od wczesnej epoki żelaza do początku ery nowożytnej*, 95–116. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymostku.
2001. *Źródła archeologiczne do badań nad środowiskiem krainy wielkich jezior mazurskich w okresie wpływów rzymskich*. Olsztyn: Ośrodek badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
- Karczewski, M., M. Karczewska i A. Pluskowski
2015. Grodzisko Święta Góra w Staświnach w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich. Dzieje zasiedlenia przed i po podboju krzyżackim, [w:] S. Wadyl, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur* 1, 175–193. Warszawa – Białystok: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymostku.
- Kaźmierczyk, J.
1969. Budownictwo mieszkalne z drewna w VI–XIII w. na obszarze Śląska. *Archeologia Polski* 14 (2): 167–214.
- Kazimierczak, R., W. Chudziak, B. Kowalewska i J. Niegowski
2013. *Sprawozdanie i opracowanie wyników z podwodnych badań archeologicznych o charakterze penetracyjnym w jeziorze Łodygowo (Staw Łodygowo), gm. Kisielice, pow. iławski, woj. warmińsko-mazurskie (Łodygowo stan. 1)*. Sprawozdanie dla Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Toruń: UMK.
- Kaźmierczyk, J., K. Maciewicz i S. Wuszkan
1977. *Studia i materiały do osadnictwa Opolszczyzny wczesnośredniowiecznej*. Opole: Instytut Śląski.
- Kennecke, H.
2008. *Die slawische Siedlung von Dyrotz, Lkr. Havelland. Materialien zur Archäologie in Brandenburg* 1. Rahden: Marie Leidorf Verlag.
- Kilian, L.
1955. *Haffküstenkultur und Ursprung der Balten*. Bonn: Habelt.
- Kirpičnikov, A.N.
1974. O vremeni pojavlenia špory co zvezdočkoi na territorii drevnej Rusi. *Kwartalnik Historii Kultury Materiałnej* 2 (2): 299–304.
- Klęczar, B. i M. Rutyna
2013. Stan badań grodzisk województwa warmińsko-mazurskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur* 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze, 7–29. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Kobryń, H.
1984. *Zmiany niektórych cech morfologicznych konia w świetle badań kostnych materiałów wykopaliskowych z obszaru Polski*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW-AR.
- Kobusiewicz, M. (red.)
2008. *Pradzieje Wielkopolski. Od epoki kamienia do średniowiecza*. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Kobylińska, U.
1999. Średniowieczna ceramika i inne zabytki archeologiczne z wykopalisk w Iławie w 1999 roku. *Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski* 1: 19–46.
2000. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko pruskie w Dobrzykach, st. XXVIII, gmina Zalewo, województwo warmińsko-mazurskie. *Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski* 2: 12–76.
2003. *Z archeologicznych studiów nad pradziejami i wcześnieymi dziejami północnego Podlasia (badania wykopaliskowe w Dołkach, Gniciukach i Potoce w woj. podlaskim)*. Warszawa: Fundacja „Res Publica Multiethnica” i Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
2004. Wczesnośredniowieczne naczynia gliniane typu Menkendorf-Szczecin ze Starosiedla na Ziemi Lubuskiej, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Hereditatem cognoscere. Studia i szkice dedykowane Profesor Marii Miśkiewicz*, 111–123. Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Państwowe Muzeum Archeologiczne i Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- 2014a. Prehistoric pottery form excavations at Starosiedle, site 3 in the years 2001–2004 / Pradziejowa ceramika zabytkowa z badań w Starosiedlu, st. 3 w latach 2001–2004, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Starosiedle in the Lubusz Land: Prehistoric and Early Medieval settlement / Starosiedle w Ziemi*

- Lubuskiej: osadnictwo starożytne i wczesnośredniowieczne*, 265–446. Warszawa: Fundacja Res Publica Multiethnica, Instytut Archeologii i Etnologii PAN i Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- 2014b. Early Medieval pottery from Starosiedle, site 3 / Ceramika wczesnosredniowieczna ze st. 3 w Starosiedlu, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Starosiedle in the Lubusz Land: Prehistoric and Early Medieval settlement / Starosiedle w Ziemi Lubuskiej: osadnictwo starożytne i wczesnośredniowieczne*, 521–568. Warszawa: Fundacja Res Publica Multiethnica, Instytut Archeologii i Etnologii PAN i Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- 2014c. Small finds from site 3 at Starosiedle / Zabytki wydzielone ze stanowiska 3 w Starosiedlu, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Starosiedle in the Lubusz Land: Prehistoric and Early Medieval settlement / Starosiedle w Ziemi Lubuskiej: osadnictwo starożytne i wczesnośredniowieczne*, 605–635. Warszawa: Fundacja Res Publica Multiethnica, Instytut Archeologii i Etnologii PAN i Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Kobylińska, U. i Z. Kobyliński
 1993. Struktura wielkościowa zespołów ceramiki na stanowiskach wielowarstwowych: metody analizy i możliwości poznawcze. *Archeologia Polski* 38 (2): 229–262.
2016. Wschodnia granica zasięgu występowania wczesnośredniowiecznej ceramiki typu Menkendorf-Szczecin, [w:] B. Chudzińska, M. Wojenka i M. Wołoszyn (red.), *Od Bachórza do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego*, 233–242. Kraków – Rzeszów: Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Rzeszowski.
- Kobylińska, U., Z. Kobyliński i D. Wach
 2003. Wyniki badań wykopaliskowych grodziska w Klułowicach na Podlasiu. *Wiadomości Archeologiczne* 46: 189–227.
- Kobyliński, Z.
 2012. Early Medieval Slavic settlement complex on the Elbe at Rosenhof, Gem. Altenaun, Lkr. Stendal: preliminary results of the ongoing German-Polish excavation project, [w:] H. Meller (red.), *Zusammengegraben – Kooperationsprojekte in Sachsen-Anhalt*, 117–123. Archäologie in Sachsen-Anhalt. Sonderband 16.
2016. Projekt Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki „Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część I: Pomezania, Pogezania i Warmia”: realizacja w latach 2012–2016, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 93–112. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kobyliński, Z. (red.)
 2013. *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
2016. *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kobyliński, Z., D. Wach i M. Rutyna
 2013. Grodzisko z wczesnej epoki żelaza i wczesnego średniowiecza w Kamionce, st. 9, gm. Iława: wstępne wyniki badań z 2012 roku (z aneksami Anny Gręzak i Elżbiety Jaskulskiej), [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 281–302. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Kobyliński, Z., D. Wach, M. Rutyna, J. Wysocki i B. Klęczar
 2013. Grodziska z czasów plemiennych(?) w Gulbiu, na wyspie Bukowiec na jeziorze Jeziorki, w Urowie i Dubie w powiecie iławskim; wstępne wyniki badań, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 305–325. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Kobyliński, Z., J. Nitychoruk, K. Rabiega, M. Rutyna, D. Wach, F. Welc, J. Wysocki, K. Zeman-Wiśniewska i M. Żurek
 2016. Falsyfikacja domniemanych pradziejowych i średniośredniowiecznych grodzisk w powiecie iławskim i ostródzkim, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 247–293. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kochanowski, M.
 1985a. Narzędzia rolnicze i gospodarskie z grodziska w Plemiętach, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*, 159–164. Warszawa: PWN.
- 1985b. Elementy odzieży i sprzęt gospodarstwa domowego z grodziska w Plemiętach, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*, 165–183. Warszawa: PWN.

Wykaz cytowanej literatury

- Kola, A.
1979. Słoszewy, gm. Bobrowo. *Informator Archeologiczny* 1978: 253.
1985. Żelazny osprzęt średniowiecznej wieży mieszkalnej w Plemiętach i jej wyposażenia, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*, 62–83. Warszawa: PWN.
- Kola, A. i G. Wilke
1985. Militaria z grodziska w Plemiętach. Broń strzelcza, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*, 107–128. Warszawa: PWN.
- Kolda, J.
1936. *Srovnávací anatomie zvířat domacích se zřetelem k anatomici člověka*. Brno: J. Kolda.
- Kołodziejski, S.
1985. Les esperons a molette du territoire de la Petite Pologne au Moyen Age, [w:] A. Kokowski (red.), *Mémoires archéologiques*, 161–179. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
- Koperkiewicz, A. i D. Krasnodębski
2006. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Daniłowie Małym, gm. Łapy, [w:] W. Chudziak i S. Mozdziuch (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem – 15 lat później*, 465–485. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Kostrzewska, M.
1953. Wyroby kamienne kultury łużyckiej w Wielkopolsce w epoce brązowej i we wczesnym okresie żelaznym. *Przegląd Archeologiczny* 9: 214–258.
- Kostrzewski, J.
1955. *Wielkopolka w pradziejach*. Warszawa: Ossolineum.
1958. *Kultura łużycka na Pomorzu*. Poznań: PWN.
1962. O pochodzeniu ozdób srebrnych z polskich skarbów wczesnośredniowiecznych. *Slavia Antiqua* 9: 139–211.
1966. *Pradzieje Pomorza*. Wrocław: Ossolineum.
- Kowalczyk, E.
1997. Z badań nad pograniczem mazowiecko-pruskim i krzyżackim. *Kwartalnik Historii Kultury Materiałnej* 45: 384–395.
2001. Weryfikacja i odkrycie nowych grodzisk nad środkową Pasłęką. *Wiadomości Archeologiczne* 54 (1995–1998): 192–195.
- Kowalenko, W.
1938. *Grody i osadnictwo grodowe Wielkopolki wczesnohistorycznej (od VII do XII wieku)*. Poznań: Polskie Towarzystwo Prahistoryczne.
- Kozielło-Poklewski, B. i E. Martuszewski
1972. Dzieje wsi, [w:] A. Wakar (red.), *Iława. Z dziejów miasta i powiatu*, 205–271. Olsztyn: Pojezierze.
- Kóčka-Krenz, H.
1993. *Bijuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
2007. Wczesnośredniowieczna biżuteria metalowa ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego, [w:] W. Brzeziński (red.), *Skarby wieków średnich*, 20–51. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne.
- Kóčka-Krenz, H. i A. Sikorski
1992. Góra, gm. Pobiedziska, woj. poznańskie, stan. 1. Wstępne wyniki badań z lat 1985–1991. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 1: 135–148.
- Kruppé, J.
1967. *Garniarstwo warszawskie w wieku XIV i XV*. Wrocław: Ossolineum.
1981. *Garniarstwo późnośredniowieczne w Polsce*. Wrocław: Ossolineum.
- Kudrnač, J.
1981. Několik upozornění k tzv. pražnicím. *Archeologické rozhledy* 33 (2): 209–212.
- Kujot, S.
1913. *Dzieje Prus Królewskich. Część I. Do roku 1309*. Toruń: Towarzystwo Naukowe.
- Kurasiński, T. i K. Skóra
2012. *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Lubieniu, pow. piotrkowski*. Łódź: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Kurzyk, K.
2013. Pozostałości osadnictwa z późnego neolitu i wcześniej epoki brązu na stanowisku 4 w Sztynwągu, gm. Grudziądz, woj. kujawsko-pomorskie. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Archeologia* 33: 21–51.
- Kurzyk, K. i S. Wadyl
2015. Obiekt obrzędowy kultury amfor kulistycznych z Ornowa-Lesiaka, stan. 3, gm. Ostróda, [w:] S. Wadyl, M. Karczewski i M.J. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur* 1, 85–93. Warszawa – Białystok: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymostku.
- Kurzyk, K. i D. Werra
2011. Neolit i wczesna epoka brązu na ziemi dobrzyńskiej w świetle aktualnych badań archeologicznych, [w:] M. Fudziński i H. Paner (red.), *XVII Sesja Pomorzanawcza, t. 1, Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, 89–106. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne.
- Kuszewska, E.
1961. Gorzędziej wczesnośredniowieczny w świetle wstępnych prac archeologicznych, [w:] J. Kamińska (red.), *Gdańsk wczesnośredniowieczny* 4, 145–200. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- Kuśnierz, J.
2006. Z badań nad militarnym znaczeniem gródka nad Bugiem (Wołyń) we wczesnym średniowieczu. *Acta Militaria Mediaevalia* 2: 79–102. Kraków – Sanok.
- La Baume, W.
1938. Die Pfahlbrücken des Burgwalles bei Kl. Ludwigsdorf, Kr. Rosenberg (Westpr.). *Elbinger Jahrbuch*

- 15: 147–155.
- Lasek, P. i J. Przypkowski
2013. Najstarszy widok Iławы i zamku na Wielkiej Żuławie z 1620 roku w zbiorach Instytutu Sztuki PAN, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 381–383. Archaeologica Hereditas 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Lasek, P. i S. Szczepański
2016. Z dziejów pewnego zastawu, czyli „zamek” Deutsch-Eylau alias „dwór” Gross-Werder. *Bulletyn Historii Sztuki* 78 (3): 431–458.
- Lasota-Moskalewska, A.
1984. Ocena archeozoologiczna materiału kostnego z wczesnośredniowiecznego grodziska w Tykocinie. *Archeologia Polski* 29 (2): 246–265.
2008. *Archeozoologia. Ssaki*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Leciejewicz, L.
1961. *Ujście we wczesnym średniowieczu*. Wrocław: Ossolineum.
- Lenarczyk, L.
1991. Badania sondażowe na grodzisku w Gorczycach, woj. suwalskie. *Rocznik Białostocki* 16: 483–485.
- Lepówna, B.
1968. *Garniarstwo gdańskie w X-XII wieku*. Gdańsk wczesnośredniowieczny 7. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- Leyding, G.
1972. Nazwy fizjograficzne, [w:] A. Wakar i in. (red.), *Iława. Z dziejów miasta i powiatu*, 39–48. Olsztyn: Pojezierze.
1973. Z dziejów powiatu, [w:] A. Wakar i in. (red.), *Morąg. Z dziejów miasta i powiatu*, 41–95. Olsztyn: Pojezierze.
- Liek, G.
1893. *Die Stadt Löbau in Westpreussen*. Marienwerder: Historischer Verein für den Regierungsbezirk Marienwerder.
- Lietz, Z.
1976. Z dziejów wsi, [w:] E. Kulig (red.) *Ostróda. Z dziejów miasta i okolic 161–204*. Olsztyn: Pojezierze.
- Lissauer, A.
1876. Drei Burgwälle bei Dt. Eylau. *Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig* 4(1): 1–6.
1887. *Die Prähistorischen Denkmäler der Provinz Westpreussen und der angrenzenden Gebiete*. Leipzig: Commissions-Verl. von Wilhelm Engelmann.
- Lityńska-Zajac, M. i M. Moskal-del Hoyo
2016. Wyniki badań archeobotanicznych grodzisk z zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 211–230. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Lodowski, J.
1972. *Sądowel we wczesnym średniowieczu*. Wrocław: Ossolineum.
- Lutnicki, W.
1972. *Uzębienie zwierząt domowych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lyman, R.L.
1994. *Vertebrate taphonomy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Łapo, J.M.
2009a. Wyprawa nad Tyrkło, [w:] A. Bitner-Wróblewska i G. Iwanowska (red.), *Bałtowie i ich sąsiedzi. Marian Kaczyński in memoriam*, 559–567. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.
2009b. Wokół szwedzkiego szańca. Echa wojen szwedzkich w ludowych podaniach historycznych i mikrotoponimii na obszarze dawnych ziem pruskich. *Pruthenia* 4: 241–286.
- Łasiński, Ł.
2010. *Grodziska wschodniej części Pojezierza Iławskiego. Analiza historyczno-przestrzenna, problemy ochrony i prezentacji*. Maszynopis pracy magisterskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Łęga, W.
1930. *Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk*. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu.
- Łosiński, W.
1963. Badania stacji archeologicznej Kołobrzeg IHKM w 1961 roku. *Sprawozdania Archeologiczne* 15: 177–184.
1972. *Początki wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzecze Dolnej Parsęty: VII-X/XI w.* Wrocław: Ossolineum.
- Łukomiak, K.
2016. *Sposoby zamykania pomieszczeń i skrzyń w późnym średniowieczu w świetle źródeł archeologicznych z terenu Polski*. Łódź: Archaeograph.
- Machnik, J.
1979. Krąg kulturowy ceramiki sznurowej, [w:] W. Hensel i T. Wiślański (red.), *Prahistoria ziem polskich. T. 2. Neolit*, 337–411. Wrocław: Ossolineum.
- Makowiecki, D.
2013. Wyroby z poroża i kości w ujęciu zoologicznym, [w:] M. Bogucki i M.F. Jagodziński (red.), *Studio nad Truso 2: 183–220*. Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu i Instytut Archeologii i Etnologii PAN.

Wykaz cytowanej literatury

- Malinowska-Łazarczyk, H.
1982. *Cmentarzysko średniowieczne w Cedyni*. Warszawa: Instytut Historii Kultury Materiałnej PAN.
- Malinowski, A.
1974. Historia i perspektywy antropologicznych badań grobów ciałopalnych, [w:] H. Giżyńska (red.), *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, 7–15. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Malinowski, T.
1953. Z problematyki polskich praźnic wczesnośredniowiecznych. *Z otchłani wieków* 22: 50–53.
1955. Wczesnośredniowieczne naczynia słowiańskie do prażenia zboża. *Dawna Kultura* 2 (1): 30–32.
- 1959 (1957–1958). Wczesnośredniowieczne praźnice w Wielkopolsce. *Przegląd Archeologiczny* 11 (32–33): 68–80.
- Manasterski, D.
2009. *Pojezierze Mazurskie u schyłku neolitu i na początku epoki brązu w świetle zespołów typu Żąbie-Szestno*. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Mańkowski, A.
1923. *Nazwy miejscowe powiatu lubawskiego*. Wąbrzeźno: B. Szczuka.
- Marciniak-Kajzer, A.
1998. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w miejscowości Zajączki, gm. Ostróda w świetle badań ratowniczych przeprowadzonych w 1998 roku. *Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne* 4: 171–188.
2006. Wczesnośredniowieczne osadnictwo na pograniczu prusko-mazowieckim w świetle badań grodziska w Leszczu w woj. warmińsko-mazurskim. *Archeologia Polski* 51: 121–144.
- Marcinkowski, M.
2013. Cechy obce i lokalne w średniowiecznej i nowożytnej ceramice elbląskiej. Zarys problematyki na podstawie wybranych przykadów. *Archaeologia Historica Polona* 21: 239–255.
- Margalha, M.G., J. Appleton, F. Carvalho, R. Veiga, A. Santos Silva i J. de Brito
2008. *Traditional lime kilns – industry or archaeology?*. Historical Mortars Conference, Lisbona. Internet: https://www.researchgate.net/publication/283324537_Traditional_Lime_kilns_-_Industry_or_Archeology (wgłd: 25.01.2017).
- Martuszewski, E.
1972. Dzieje powiatu, [w:] A. Wakar i in. (red.), *Ława. Z dziejów miasta i powiatu*, 51–105. Olsztyn: Pojezierze.
- Martuszewski, E. i T. Oracki
1976. Dzieje Ostródy, [w:] E. Kulig i in. (red.), *Ostróda. Z dziejów miasta i okolic*, 72–106. Olsztyn: Pojezierze.
- Mařík, J.
1997. Pánve klučovského typu. *Zprávy české archeologické společnosti. Supplément* 32. Praha.
- Meyza, K.
1999. Fajki gliniane z drugiej połowy XVIII i pierwszej połowy XIX w. z badań archeologicznych Zamku Królewskiego i miasta Warszawy. *Almanach Muzealny* 2: 521.
- Michalski, J.
1984. *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 1984 r. na stan. 1 w Łodygowie, gm. Kisielice, woj. Elbląskie*. Wojewódzki Urząd Konserwatora Zabytków w Olsztynie, Delegatura w Elblągu.
- 1985a. Łodygowo, gm. Kisielice, woj. elbląskie, stanowisko 1. *Informator Archeologiczny* 1984: 136.
- 1985b. *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych przeprowadzonych na stan. 2 w Łodygowie, gm. Kisielice, woj. elbląskie w okresie od 25.06. do 25.07.1985*. Archiwum WUOZ w Olszynie, delegatura w Elblągu.
1989. Osadnictwo pogranicza kultur lużyckiej, pomorskiej i kurhanów zachodniobałtyjskich w Łodygowie, woj. elbląskie, [w:] T. Malinowski (red.), *Problemy kultury lużyckiej na Pomorzu*, 133–145. Słupsk: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku.
- 1998a. Wyniki badań starego miasta w Ostródzie i ich wpływ na proces rewitalizacji, [w:] J. Wysocki (red.), *Badania archeologiczne starych miast Warmii i Mazur a problemy ich rewitalizacji*, 45–51. Nidzica: Nidzicka Fundacja Rozwoju Nida.
- 1998b. Badania archeologiczne starego miasta w Olsztynie, [w:] J. Wysocki (red.), *Badania archeologiczne starych miast Warmii i Mazur a problemy ich rewitalizacji*, 133–140. Nidzica: Nidzicka Fundacja Rozwoju Nida.
- Michalski, J. i J. Budziszewski
1993. Siedemdziesiąt lat badań wykopaliskowych Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, [w:] S. K. Kozłowski i J. Kolendo (red.), *Dzieje archeologii na Uniwersytecie Warszawskim*, 211–252. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Mikłaszewicz, D.
1995. Fajki z badań archeologicznych w Toruniu. *Pomorania Antiqua* 16: 341–356.
- Mirek, Z., H. Piękoś-Mirkowa, A. Zając i M. Zając
2002. *Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist*. Kraków: Instytut Botaniki im. W. Szafera, PAN.
- Mirkowska, I.
1998. Ceramika z wczesnej epoki żelaza z osiedla obronnego w Szabruku, woj. olsztyńskie, [w:] M. Karczewski (red.), *Ceramika zachodniobałtyjska od wczesnej epoki żelaza do początku ery nowożytnej*, 149–166. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymostku.
2004. Ceramika wczesnośredniowieczna z grodziska w Kajkowie (przysiółek Lesiak), d. pow. Ostróda, woj. warmińsko-mazurskie, [w:] M. Karczewska i M. Karczewski (red.), *Ceramika zachodniobałtyjska. Nowe źródła i interpretacje*, 281–291. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymostku.

- Łystok: Uniwersytet w Białymostku, Instytut Historii.
- Misiewicz, K. i W. Małkowski
2013. Badania nieinwazyjne na stanowisku 4 w Borecznie, woj. warmińsko-mazurskie w 2012 r., [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 413–421. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Miśkiewicz, M.
2010. *Życie codzienne mieszkańców ziem polskich we wcześnieym średniowieczu*. Warszawa: TRIO.
- Mogielnicka-Urban, M.
1984. *Warsztat ceramiczny w kulturze łużyckiej*. Wrocław: Ossolineum.
- Mogielnicka-Urban, M. i J. Urban
2013. „Naczynia sitowate” w kulturze łużyckiej – jednorodność nazewnictwa a zróżnicowanie formy, [w:] J. Kolenda, A. Mierzwiński, S. Moździoch i L. Żygadło (red.), *Z badań nad kulturą społeczeństw pradziejowych i wczesnośredniowiecznych. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Gedidze, w osiemdziesiątą rocznicę urodzin przez przyjaciół, kolegów i uczniów*, 501–525. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Moszyński, K.
1929. *Kultura ludowa Słowian. Tom 1. Kultura materialna*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
1967. *Kultura ludowa Słowian. Tom 1. Kultura materialna*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Musianowicz, K.
1939–1945. Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Łowiczu. *Światowit* 18: 213–237.
1969. Drohiczyn we wczesnym średniowieczu. *Materiały Wczesnośredniowieczne* 6: 7–235.
- Nadolski, A.
1954. *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*. Acta Archaeologica Universitatis Lodzienensis 3. Łódź: Ossolineum.
1978. *Broń średniowieczna na ziemiach polskich*. Łódź: Muzeum Archeologiczne w Warszawie.
1979. *Broń i strój rycerstwa polskiego w średniowieczu*. Wrocław: Ossolineum.
- Nadolski, A. i M. Lewandowski
1990. Broń strzelcza, [w:] A. Nadolski (red.), *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej: 1350–1450*, 143–153. Łódź: Instytut Historii Kultury Materialnej PAN.
- Nawrońska, G.
2012. *Początki Elbląga w świetle źródeł archeologicznych*. Elbląg: Stowarzyszenie Miłośników Truso.
- Nawroński, T.
1973. Klasztor cysterek w Cedyni, pow. Chojna, w świetle badań archeologicznych, cz. II. *Materiały Zachodniopomorskie* 19: 271–404.
- Niegowski, J.
1997. Sprawozdanie z badań podwodnych przeprowadzonych w ramach programu Adalbertus, [w:] W. Chudziak (red.), *Wczesnośredniowieczny szlak lądowy z Kujaw do Prus (XI wiek). Studia i materiały*, 219–229. *Adalbertus – tło kulturowo-geograficzne wyprawy misyjnej św. Wojciecha na pogranicze polsko-pruskie* 2. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Instytut Archeologii i Etnologii.
- Niesiobędzki, W.
2008. *Powiat iławski. Dzieje, zabytki, pejzaż i kultura. Szkice historyczne*. Iława: Algaf.
- Nosek, S.
1939–1945. Nowe materiały do poznania kultury wełeckiej. *Światowit* 18: 111–164.
1967. *Kultura amfor kulistycznych w Polsce*. Wrocław: Ossolineum.
- Nowak, Z.
1963. Rozwój przestrzenny miasta Susza. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1 (79): 60–75.
- Nowakowski, A.
1976. W sprawie datowania ostrów z gwiazdostym bodźcem. *Acta Universitatis Lodzienensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, seria I*, 11: 75–82.
1985. Militaria z grodziska w Plemiętach. Elementy rzędu końskiego i oporządzenia jeździeckiego, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*, 129–138. Warszawa: PWN.
- Nowakowski, A. (red.)
1998. *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej: 1450–1500*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Nowakowski, W.
1989. Studia nad ceramiką z okresu wędrówek ludów. Problem tzw. pucharków na pustych nóżkach. *Barbaricum* 1: 101–147.
- Okulicz, J.
1973. *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.* Wrocław: Ossolineum.
- Okulicz, Ł.
1970. *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza*. Wrocław: Ossolineum.
1979. Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich, [w:] J. Dąbrowski i Z. Rajewski (red.), *Prahistoria ziem polskich*. T. 4. *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, 179–189. Wrocław: Ossolineum.
- Olczak, J. i K. Siuchniński
1966–1971. *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 1–4. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
1985–1989. *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa śląskiego*, t. 1–2. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.

Wykaz cytowanej literatury

- Osiecka, E.
2006. *Wapno w budownictwie – tradycja i nowoczesność*. Kraków: Stowarzyszenie Przemysłu Wapienniczego.
- Ossowski, G.
1881. *Mapa archeologiczna Prus Zachodnich (dawniej Królewskich) z przyległą częścią W. Ks. Poznańskiego*. Kraków: W.L. Anczyc i Spółka.
- Ossowski, W.
2009. Najstarsze klamry szkutnicze nad dolną Wisłą. *Pomorania Antiqua* 22: 77–102.
2010. *Przemiany w szkutnictwie rzecznym w Polsce. Studium archeologiczne*. Gdańsk: Centralne Muzeum Morskie.
- Paszkiewicz, B.
2009. *Brakteaty – pieniądz średniowiecznych Prus*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Paternoga, M.
2003. Stanowisko nr 1 w Wszemirowie, pow. Trzebnica w świetle dawniejszych i najnowszych badań. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 45: 157–174.
- Paternoga, M. i P. Rzeźnik
2007. Problem funkcji i sposobu użytkowania wcześnieśredniowiecznych tzw. prażnic w świetle wybranych znalezisk z Dolnego Śląska. *Dolnośląskie Wiadomości Prahistoryczne* 6: 81–106.
- Pawlak, E. i P. Pawlak
2008. *Osiedla wcześnieśredniowieczne w Markowicach pod Poznaniem wraz z pozostałościami osadnictwa pradziejowego*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Pawlata, L.
1993. Katalog zabytków archeologicznych z kolekcji Feliksa Kochańskiego ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Drohiczynie. *Rocznik Białostocki* 18: 191–218.
- Pawłowski, A.J.
1990. Stan i potrzeby badań nad wcześnieśredniowieczem Pomezanii, Pogezanii i Wermii, [w:] Z. Kurnatowska (red.), *Stan i potrzeby badań nad wcześnieśredniowieczem w Polsce*, 55–69. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Petelski, K. i A. Gondek
2004. *Szczegółowa mapa geomorfologiczna Polski w skali 1:50 000 arkusz Dobry*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Piaskowski, J.
1960. *Technika gdańskiego hutnictwa i kowalstwa żelaznego X-XIV w. na podstawie badań metaloznawczych*. Gdańsk wcześnieśredniowieczny 2. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- Piekalski, J. i K. Wachowski (red.)
2010. *Ulice średniowiecznego Wrocławia*. Wratislavia Antiqua 11. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Pikies, R.
2015. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1:50 000 arkusz Ostródzki*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Piontek, J.
1996. *Biologia populacji pradziejowych. Zarys metodyczny*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Piotrowska, M.
2013. *Epoka żelaza w dorzeczu środkowej Słupi*. Łódź: Nauka i Innowacje.
- Pochylski, M. i A. Kowalczyk
2011. Tak zwana ceramika husycka z Nowej Wsi, stan. 6, gm. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. *Folia Archaeologica* 28: 227–243.
- Pokora, H. i P. Rzeźnik
1998. Wznowienie badań wykopaliskowych na wcześnieśredniowiecznej osadzie w Obiszowie, gm. Grębocice. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 40: 321–333.
- Polniński, D.
1996. *Przemiany w wytwarzaniu garnkarskim na ziemi chełmińskiej u schyłku wczesnego i na początku późnego średniowiecza*. Archaeologia Historica Polona 4. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika
2013. *Pień. Siedziba krzyżackich prokuratorów w ziemi chełmińskiej*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Popek, M., A. Pydyn, R. Solecki i P. Stencel
2013. Przeprawa mostowa na wyspę Wielka Żuława na jeziorze Jeziorki, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 373–380. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Pospieszna, B.
1994. Zarys historii rzemiosła zduńsko-garnkarskiego w Malborku od XV do początku XIX w., [w:] A. Gruszczyńska (red.), *Garnkarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, 277–290. Rzeszów: Muzeum Okręgowe.
- Powierni, J.
2004. *Prussica: artefakty wybrane z lat 1965–1995*. Tom 1. Malbork: Muzeum Zamkowe.
- Pydyn, A.
2013. Wyniki archeologicznych prospekcji podwodnych w wybranych jeziorach Pojezierza Iławskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 361–372. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
2016. Wyniki archeologicznych prospekcji podwodnych w jeziorach Pojezierza Iławskiego w latach 2013–2014, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 79–92. Ar-

- chaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Pyżuk, M.
2004. Antropologiczna interpretacja szczątków kostnych populacji kultur przeworskiej i wielbarskiej z Kołozębą, pow. Płońsk. *Archeologia Polski* 49: 33–48.
- Rabek, W. i M. Narwojsz
2008. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1 : 50 000 arkusz Dobrzyki*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
2014. *Objaśnienia do szczegółowej mapy geologicznej Polski, 1 : 50 000 arkusz Orneta*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
2015. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1:50000 arkusz Orneta*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Radzicki, B.
- b.d. *Grodzisko „Miggenwald” ponownie odkryte!* Internet: <http://www.pruthenia.strefa.pl/c22.html> (wgłąd: 19.04.2017)
- Rauhut, L.
1955. Wczesnośredniowieczny skarb ze wsi Borucin, pow. Aleksandrów Kujawski. *Wiadomości Archeologiczne* 22 (1): 55–64.
- Rębkowski, M.
1995. *Średniowieczna ceramika miasta lokacyjnego w Kołobrzegu*. Kołobrzeg: Feniks.
- Rębkowski, M. (red.)
1996. *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu. Tom. 1. Badania przy ul. Ratuszowej 9–13*. Kołobrzeg: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Sawicki, J.
2012. Elementy stroju i pasa oraz opraw ksiąg z ul. Katedralnej 4 we Wrocławiu. *Wrastislava Antiqua* 17: 97–109.
- Sawicki, T.
2008. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Daniszewie pod Kołem, woj. wielkopolskie. *Slavia Antiqua* 49: 149–209.
- Schmid, E.
1972. *Atlas of animal bones for prehistorians, archaeologists and quaternary geologists*. Amsterdam: Elsevier Publishing Company.
- Schnippel, E.
1928. Siedlungsgeographie des Osterodischen Gebiets. *Altpreussische Forschungen* 5: 5–44.
- Schramm, Z.
1967. Różnice morfologiczne niektórych kości kozy i owcy. *Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu* 36: 107–133.
- Schuldt, E.
1981. *Gross Raden. Die Keramik einer slawischen Siedlung des 9./10. Jahrhunderts*. Berlin: Akademie Verlag.
- Sikorska-Ulfik, I.
1994. Zespół ceramiki z Reszla z 2 połowy XIV wieku, [w:] A. Gruszczyńska (red.), *Garnkarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, 233–243. Rzeszów: Muzeum Okręgowe.
- Sikorski, J.
2006. *Lokacja i rozwój przestrzenny miasta*, [w:] J. Cygański (red.), *Susz. Z dziejów miasta i okolic*, 49–64. Olsztyn: Muzeum Warmii i Mazur.
- Skóra, K.
2010. Intruz w kurhanie? O pochówkach wtórnych w obrzędowości pogrzebowej kultur wielbarskiej i przeworskiej, [w:] K. Skóra i T. Kurasiński (red.), *Wymiary inności. Nietypowe zjawiska w obrzędowości pogrzebowej od pradziejów po czasy nowożytnie*, 27–43. Acta Archaeologica Lodziensia 56. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Skružný, L.
1964. Pekáče – jejich výskyt, funkce a datování. *Památky Archeologické* 55 (2): 370–391.
- Słodownik, L.
2006. *Zimnochy*. Internet: <http://www.glospasleka.pl/artykul/index.php?id=news&idd=16439> (wgłąd: 25.01.2017).
- Smith, N.
2011. *Pre-industrial lime kilns*. English Heritage. Internet: <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/oha-preindustrial-lime-kilns/> (wgłąd: 25.01.2017).
- Solecki, R.
2014. Wstępne wyniki badań archeologicznych grodziska w Suszu w 2013 roku. *Skarbiec Suski* 10: 38.
- Sosnowska, A.
1992. Charakterystyka kulturowo-chronologiczna zespołów ceramicznych, pochodzących z badań stanowiska 1 w Mołtajnach, gm. Barciany, jako przyczynek do naświetlania problemu powiązań kulturowych wschodniej części grupy zachodniomazurskiej kultury kurhanów zachodniobałtyjskich z terenami ościennymi we wczesnej epoce żelaza, [w:] S. Czopek (red.), *Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami*, 335–352. Rzeszów: Muzeum Okręgowe.
- Stampfli, H.R.
1963. Bison bonasus (Linne) 1758, Ur, Bos primigenius Bojanus, 1827, und Rind, Bos taurus (Linne), 1758. *Acta Bernensis* 2: 117–159.
- Stanaszek, Ł.M.
2005. Analiza antropologiczna materiału kostnego z Dąbka, pow. mławski, stan. 29. *Wiadomości Archeologiczne* 57: 235–239.
- Stankiewicz, U.
2005. Kafle tykocińskie. *Podlaskie Zeszyty Archeologiczne* 1: 178–192.

Wykaz cytowanej literatury

- Starski, M.
2009. Późnośredniowieczne naczynia gliniane z zamku w Pucku. *Studia i Materiały Archeologiczne* 14: 195–284.
- Stasiełowicz, G.
2009. Ceramika z badań na osadzie w Gronowie Górnym, st. 3, gm. Elbląg, [w:] M. Karczewski i M. Karczewski (red.), *Ceramika bałtyjska. Tradycje i wpływy*, 177–187. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku.
- Stępnik, T.
2016. Analiza dendrologiczna prób drewna i węgli drzewnych z grodzisk zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*, 231–246. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Strzałko, J. i M. Henneberg
1975. Określanie płci na podstawie morfologii szkieletu. *Przegląd Antropologiczny* 41 (1): 105–126.
- Strzałko, J., J. Piontek i A. Malinowski
1972. Problem rekonstrukcji wzrostu na podstawie kości zachowanych we fragmentach lub spalonych. *Przegląd Antropologiczny* 38 (2): 277–287.
1973. Teoretyczno-metodyczne podstawy badań kości z grobów ciałopalnych. *Materiały i Prace Antropologiczne* 85: 179–201.
1974. Możliwości identyfikacji szczątków ludzkich z grobów ciałopalnych w świetle wyników badań eksperymentalnych, [w:] H. Giżyńska (red.), *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, 31–42. Poznań: UAM.
- Supruniuk, A.
2002. Uzupełnienia i uwagi do „Nowego kodeksu dyplomatycznego Mazowsza, część III: dokumenty z lat 1356–1381”. *Studia Źródłoznawcze* 40: 107–165.
- Szafrancki, W.
1961. Wyniki badań archeologicznych w Biskupinie, pow. Żnin, na stanowisku 6, [w:] W. i Z. Szafranckscy, *Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie*, 7–144. Wrocław: Ossolineum.
- Szczepański, S.
2009. Hans Schleif (1902–1945) i jego badania nad germanską przeszłością Prus Wschodnich. *Szkiice Humanistyczne* 9/1(18): 51–62.
2010. Czy nazwa Susz jest staropruska? *Skarbiec Suski* 3: 21–26.
2012. Grodzisko w suskim Parku Miejskim *Unser Schloss Rosenberg? Skarbiec Suski* 6: 38.
2013. „Wykopaliska” w archiwach – archeologia archiwalna na przykładzie wybranych stanowisk Pojezierza Iławskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 233–252. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Szmyt, M.
1996. *Społeczności kultury amfor kulistych na Kujawach. Materiały do syntezy pradziejów Kujaw* 6. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
1999. *Between West and East. People of the Globular Amphora Culture in Eastern Europe. Baltic-Pontic Studies* 8. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Szydłowski, J.
1974. Z badań kremacji w pradziejach, [w:] H. Giżyńska (red.), *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, 71–76. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Szymańska-Bukowska, A.
2010. *Sopot w zamierzchłej przeszłości. Grodzisko wczesnośredniowieczne*. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne.
- Szymański, P.
1998. Źubronajście – przyczynek do badań nad wczesnożelazną ceramiką Suwalszczyzny, [w:] M. Karczewski (red.), *Ceramika zachodniobałtyjska od wczesnej epoki żelaza do początku ery nowożytnej*, 119–137. Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku.
- Śkojec, J.
2003. Lehmwannenfunde aus Mikulčice, [w:] L. Poláček (red.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice*. T. 5: 421–496. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik.
- Świętosławski, W.
- 2011a. Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych stanowiska Pomorzanki 4, gm. Gostyń, woj. mazowieckie, w latach 2004–2005, [w:] *Raport 2005–2006*, 91–100. Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa.
- 2011b. Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych stanowisk Pomorzany 1 i 2, gm. Łanięta, woj. łódzkie, w latach 2003–2005, [w:] *Raport 2005–2006*, 101–111. Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa.
- Töppen, M.
1870. Altertümer bei Hohenstein in Ostpreußen. *Altpreußische Monatsschrift, Der Neuen Preussischen Provinzial-Blätter* 7: 13–42.
1876. Ueber einige Alterthümer aus der Zeit des Heidenthums in der Nachbarschaft zu Marienwerder. *Altpreußische Monatsschrift* 13: 549–550.
- Trotter, M. i G.C. Gleser
1952. Estimation of stature from long bones of American Whites and Negroes. *American Journal of*

- Physical Anthropology* 10: 463–514.
- Trzmiel, B.
2007. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1 : 50 000 arkusz Boguchwały*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Ubelaker, D.H.
1978. *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*. Chicago: Aldine.
- Uniejewska, M.
2003. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1 : 50 000 arkusz Kisielice*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Vlierman, K.
1996. „...Van Zintelen, van Zintelroeden ende Mossen...”. *Een breeuwmethode als hulpmiddel bij het dateren van scheepswrakken uit de Hanze-tijd*. Scheepsarcheologie 1. Lelystad: Nederlands Instituut voor Scheeps en on der water Archeologie.
- Voigt, J.
1832. *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*. T. 5. Königsberg: Gebrüder Bornträger.
- Wachowski, K.
1987. Beły na zamku w Legnicy, [w:] A. Kola (red.), *Średniowieczne siedziby rycerskie w ziemi chełmińskiej na tle badań podobnych obiektów na ziemiach polskich*, 147–153. Toruń: Muzeum Regionalne w Brodnicy i Instytut Archeologii i Etnografii UMK w Toruniu.
- Wadyl, S.
- 2012a. Grodzisko w Ornowie-Lesiaku w świetle wyników ostatnich badań archeologicznych. *Pruthenia* 7: 117–135.
- 2012b. Kilka uwag o ceramice wczesnośredniowiecznej w Prusach, [w:] M. Franz i Z. Pilarczyk (red.), *Barbarzyńcy u bram. Mare integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, 260–278. Toruń: Adam Marszałek.
- 2012c. *Sprawozdanie z badań sondażowo-weryfikacyjnych na grodzisku w Lipowcu, stan. 1, gm. Ostróda (26–57/2)*. Maszynopis w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie, Delegatura w Elblągu.
- 2013a. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Rejsytach, gm. Rychliki (stan. 1 i 2) w świetle wyników badań archeologicznych. *Pruthenia* 8: 149–164.
- 2013b. Badania weryfikacyjno-sondażowe grodzisk wczesnośredniowiecznych w dorzeczu górnej Drwęcy (Domkowo, Lipowiec, Ornowo-Lesiak, Morliny), [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodiska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 109–124. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii i Fundacja Archeologiczna.
2015. Ze studiów nad wczesnośredniowieczną ceramiką z pogranicza słowiańsko-bałtyjskiego, [w:] S. Wadyl, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur 1*: 275–294. Warszawa-Białystok: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymostku.
- Waluś, A.
- 2009–2010. Ząbie, st. X, woj. warmińsko-mazurskie. Badania roku 2010. *Świątowit* 8 (49) B: 283–284.
- Wichrowski, Z.
2000. Średniowieczny topór z Goraja, pow. Biłgoraj, woj. lubelskie. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 5: 212–214.
- Wiewióra, M. (red.)
2014. *Zamek biskupów chełmińskich w Wąbrzeźnie w świetle badań archeologiczno-architektonicznych. Studia i materiały*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Więckowska, H. i E. Kempisty
1970. Badania archeologiczne we wsi Sośnia, pow. Grajewo. *Wiadomości Archeologiczne* 35 (2): 164–200.
- Winckler, von
1866. Die Veste der Vorzeit im Ermland. *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands* 3: 689–693.
- Wirska-Parachoniak, M.
1968. Z historii wiążących materiałów budowlanych. *Ochrona Zabytków* 21/4 (83): 17–23.
- Wiślański, T.
1966. *Kultura amfor kulistycznych w Polsce północno-zachodniej*. Wrocław: Ossolineum.
- Worm, H. i D. Staude
2007. *Die Hugo Schneider A.-G. Leipzig. Kurzübersicht ihrer Entwicklungsgeschichte und Produkte*. Internet: <http://www.patronensammler.de/files/HASAG-Entwicklung.pdf>.
- Wróblewski, W. i T. Nowakiewicz
2003. Ceramika „pruska” i „słowińska” we wczesnośredniowiecznej Galindii, [w:] M. Dulinič (red.), *Slowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*, 165–181. Lublin – Warszawa: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
- Wrzesiński, J.
1994. Osada ludności kultury łużyckiej w Chłapowie, gm. Dominowo, stanowisko 3. *Studia Lednickie* 3: 173–202.
- Wyczółkowski, M.
2009. „Baba” kamienna z Poganowa. Wczesnośredniowieczne miejsce kultu Prusów [w:] A. Bitner-Wróblewska i G. Iwanowska (red.), *Bałtowie i ich sąsiedzi. Marian Kaczyński in memoriam*, 605–633. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.

- Wyczółkowski, M., M. Szal, M. Kuprianowicz i E. Smolska
2013. Kompleks osadniczy w Poganowie, pow. kętrzyński, stanowisko IV: wstępne wyniki badań interdyscyplinarnych. [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 65–82. Archeologia Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Wyrobisz, A.
1968. *Szkło w Polsce od XIV do XVII wieku*. Wrocław: Ossolineum.
1981. Wapno, [w:] A. Mączak (red.), *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, T. 2, 452. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Wyrost, P.
1994. Dawna fauna Polski w świetle badań kostnych materiałów archeologicznych, rozmieszczenie w czasie i przestrzeni. *Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu. Archeozoologia* 19: 55–176.
- Wysocki, J.
2012. Badania stanowisk archeologicznych z późnego średniowiecza i nowożytności w regionie warmińsko-mazurskim w latach 1989–2009. *Archeologia Historica Polona* 20: Regiony, rzemiosła, kategorie – archeologia późnego średniowiecza i czasów nowożytnych w uwarunkowaniach nowego ustroju, 43–68. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Wysocki, J. i B. Klęczar
2013. Grodziska typu stożkowatego na wyspie Wielka Żuława w Iławie, w Lasecznie Małym i Mozgorwie w powiecie iławskim: wstępne wyniki badań z 2012 roku, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 327–349. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Zarzycki, K., H. Trzcińska-Tacik, W. Różański, Z. Szeląg, J. Wołek i U. Korzeniak
2002. *Ecological indicator values of vascular plants of Poland*. Kraków: Instytut Botaniki PAN.
- Zbierski, A.
1959. Wczesnośredniowieczne materiały archeologiczne z Czermna nad Huczwą. *Archeologia Polski* 4: 105–148.
- Zeder, M.A. i H.A. Lapham
2010. Assessing the reliability of criteria used to identify postcranial bones in sheep, *Ovis*, and goat, *Capra*. *Journal of Archaeological Science* 3: 2887–2905.
- Zielonka, B.
1951. Wczesnośredniowieczne wyroby kościane i rogowe z okolic Gniewa, powiat Tczew. *Z otchłani wieków* 20: 27–30.
- Zoll-Adamikowa, Z.
1979. *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski*. T. 2. Analiza. Wnioski. Wrocław: Ossolineum.
- Żak, J.
1960. Część skarbu z Sejkowic pod Gąbinem na Mazowszu. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 11: 200–202.
- Żurek, J.
1954. Osada z młodszej epoki kamienia w Rzucewie, pow. wejherowski i kultura rzucewska. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 4: 1–4.
- Żurek, M.
2013. Boreczno, stanowisko 4 (AZP 24–54), gm. Zalewo, woj. warmińsko-mazurskie. Analiza stratygraficzna, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, 385–411. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa – Zielona Góra: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Archeologiczna.
- Żurowski, J. i R. Jakimowicz
1939. *Atlas grodzisk i zamczysk śląskich*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.